ZEVEN
ONUITGEGEVEN CRETENSISCHE
INSCRIPTIES.

I.

Verbond van Hierapytna met Rhodus.

Prof. Cobet vond op zijne reis door *Italië* in de bibliotheek van St. Marcus te *Venetië*, in het oude paleis der Dogi, een fragment eener Grieksche Inscriptie, op marmer gebeiteld, een gedeelte behelzende der voorwaarden van een verbond tusschen *Rhodus* en *Hierapytna* gesloten; opmerkende, dat dit belangrijk stuk, op eene onverklaarbare wijze, tot nog toe niet was uitgegeven, schreef hij het af, en ontdekte daarbij spoedig, dat ook de andere zijde van het marmer, welke tegen den muur gekeerd is, twee Inscripties behelst, bovenaan een gedeelte van een verbond tusschen *Hierapytna* en *Lyttus;* vervolgens, in zijn geheel, een verbond van eerstgenoemde stad met *Magnesia.* Van een gedeelte der beide eerste Inscripties maakte hij bovendien een afdruk op bevochtigd papier. Hij verkreeg daarna van Prof. Pappadoppoli te *Padua* een door Dr. Steinbüchel vervaardigd afschrift van een los stuk papier, dat deze in een Codex van de Ambrosiaansche bibliotheek te *Milaan* gevonden had, en waarop zich het gansche verbond met *Rhodus* bevond; een afschrift, dat dezelfde fouten heeft als de oude Hss. gewoonlijk hebben, en waarvan ik de lezingen naauwkeurig zal opgeven, ook voor het op den steen zelf bewaarde gedeelte. Eindelijk ontdekte Prof. Cobet te *Venetië* bij een oudheidkenner de onuitgegeven losse bladen van het werk eens Italiaanschen abts

over deze drie inscripties, hetwelk de dood hem verhinderd had te voltooijen. Van het bestaande deel heeft Prof. Cobet een uittreksel vervaardigd, waaruit de ongeloofelijke onkunde van dezen Italiaan blijken kan, van welke ik dan ook eenige staaltjes zal mededeelen. Hetgeen echter deze excerpten bijzonder belangrijk maakt, is, dat de abt bovendien vier fragmenten mededeelt van verbonden van *Teos* met onderscheidene steden op *Creta*, gelijk Chishull reeds twaalf heeft uitgegeven, die bij Böckh te vinden zijn in het Corpus vol. II. n. 3047—3058. Met behulp van deze heeft Prof. Cobet ze nagenoeg geheel hersteld. De Italiaan heeft in 1788 en 1817 den steen gezien, die gedurende dit tijdsverloop veel geleden moet hebben; ook hij echter bezat niet meer dan thans nog overig is, zoodat hij, met het Ambrosiaansche codex onbekend, meende, dat slechts vijf of zes regels verloren waren. De opgenoemde papieren ben ik aan Prof. Cobet verschuldigd, die ze mij ter bewerking heeft afgestaan; gaarne grijp ik deze gelegenheid aan, om hem voor die goedheid mijnen opregten dank te betuigen.

Toen Prof. Cobet zich in *Venetië* ophield, in het najaar van 1844, bevond zich aldaar ook de Graaf Léon de Laborde. Kort voor dat deze *Venetië* verlaten zou, toonde Prof. Cobet hem deze belangrijke gedenkstukken. In haast maakte de Laborde van de drie Inscripties een afdruk op graauw papier, welke echter, uithoofde van den korten tijd dien hij er aan besteden kon, niet zeer duidelijk kon zijn. Deze afdrukken deelde hij aan Ph. le Bas mede, die deze bijna onleesbare stukken, zoo goed en kwaad als het gaan wilde, ontcijferde, en ze kort daarop mededeelde in de toenmalige Revue de Philologie I. 3. pag. 264. Vergelijkt men echter de ware lezingen met hetgeen le Bas mededeelt, dan blijkt het, dat deze afschriften onbruikbaar en bijna overal zelfs onverstaanbaar zijn. Toch zal ik er in het vervolg een paar malen op terug komen.

Gaan wij eerst het uiterlijk voorkomen van den steen na; de Abt, dien ik in het vervolg met zijne initiaal T. noemen zal, zegt hieromtrent het volgende: »Marmor, si naturam spectes, Grae-»cum est, coloris subcerulei aut cinerei" (Laborde zegt: »»un mar-»»bre gris bleu, assez semblable au marbre du mont Hymette""). »praedurum, longum Venetas quartas sex et dimidiam, latum

»quatuor et unciam, altum dimidiam quartam, utraque facie »scriptum." Zij die hierin belang stellen, kunnen over den aard der op *Creta* zich bevindende steensoorten naslaan, wat Höck in het eerste deel van zijn werk »Creta" hierover berigt, met de aanmerkingen van Hausmann, p. 443 vlgg. Naar de lengte der Venetiaansche quarta heb ik te vergeefs gezocht; ook Prof. Cobet had omtrent de grootte van den steen niets aangeteekend. De opgaven van T. gaven mij dus niets behalve de verhouding van lengte, breedte en dikte, nam. $6\frac{1}{2}$, $4\frac{1}{12}$, $\frac{1}{2}$; of 78, 49 en 6. Uit het fac-simile kende ik de grootte en den afstand der letters; het was mij bekend, dat althans de beide eerste Inscripties de gansche breedte van den steen vulden; genoeg gegevens, om de grootte ongeveer te bepalen. Door elkander is de afstand van iedere letter, (het schrift is op de verbonden met *Rhodus* en *Lyttus* volmaakt gelijk) 0.9 ned. duim; op iederen regel staan gemiddeld 80 letters; dus is de breedte van het marmer 0.72 ned. el, waaruit volgt, dat de lengte van den steen 1.14 ned. el is, en de dikte ongeveer negen duim. De afstand der regels is ongeveer 1.45 ned. duim. Bovenaan begint het verbond met *Rhodus*, waarvan het overgebleven stuk 33 regels telt, en dus eene hoogte heeft van 0.47 ned. el; zoodat de steen aan deze zijde ter hoogte van 0.67 ned. el wit is, met het kennelijk doel, om later nadere bepalingen bij te kunnen voegen, als waarvan vs. 85 spraak is, en dat bij C. I. n. 2554 inderdaad is gebeurd. Aan de andere zijde begint bovenaan het verbond met *Lyttus*, dat 25 regels telt, en dus 0.36 ned. el lang is. Hoe het verbond met *Magnesia* over de overige ruimte van den steen verdeeld is kan ik niet bepalen, daar iedere regel veel minder letters telt, dan bij de beide overige verbonden, en ik van dit stuk geen fac-simile bezit. Ook het strengere Dorische dialect schijnt voor eenigzins anderen oorsprong te spreken. Niet zeer veel wijkt van dit alles de opgave van Laborde af: »La plaque peut avoir en hauteur »1 mètre 30 cent., en largeur 0.80 cent., en épaisseur 25 cent. »Comme cette plaque de marbre a servi d'appui à un chambranle »de porte ou de fenêtre, plusieurs parties de l'inscription ont »été effacées par le frottement."

Behalve de grootte der letters moet nog de vorm worden

aangegeven, waarbij ik herhaal, dat het mij onbekend is, in hoeverre het verbond met *Magnesia* hiermede overeenkomt. De letters zijn dan over het geheel gelijk aan de vormen, die FRANZ Elem. Epigr. p. 149 opgeeft, alleen deze verschillen: de A is als in n. 64, de B meer gelijk aan den eersten vorm op pag. 110, de O en Ω zijn kleiner dan de overige letters, de K is gelijk den eersten, de Λ, M, N en P meer gelijk den tweeden vorm, de Φ eindelijk komt op geen der beide afdrukken voor.

Uit dit alles heeft de berekening mij nog geleerd, dat nagenoeg 46 regels, d. i. eene hoogte van ongeveer zeven palmen van het verbond met *Rhodus* is verloren gegaan, zoodat de steen ten minste achttien palmen lang moet geweest zijn. Indien wij het afschrift uit het Milanesche codex misten, zoude ongeveer $\frac{4}{7}$ der gansche Inscriptie verloren zijn.

Daar de steen drie verbonden met *Hierapytna* bevat, kan men niet betwijfelen, of hij is daar ter plaatse opgerigt geweest; men ziet hieruit, dat BÖCKHS redenering niet doorgaat, als hij Vol. II, p. 406. a. van het Corpus meent, dat n. 2554, het verbond van *Lato* en *Olus*, te *Lato* gestaan had, *omdat* daar *Lato* het eerst wordt genoemd. De Inscriptie heeft dan, gelijk uit het verbond met *Magnesia* blijkt, te *Hierapytna* gestaan, in den tempel van Athene Polias, waar ook n. 2555 en n. 2556 bewaard werden, die een verbond van *Hierapytna* met eene onbekende colonie en dat met *Priansus* bevatten. Hoe de steen naar *Italië* gekomen is, is onbekend, want hetgeen T. hierover zegt, is het overschrijven niet waard; alleen blijkt het uit zijne beschrijving, dat de steen gevonden is te *Porto Gruaro* in *Frioul*. Hier schijnt T. den steen ontdekt te hebben, in een onaanzienlijk huis als »scalae fenestra" vastgemetseld, en wel in dier voege, dat men er ijzeren staven had doorheen geslagen, waardoor dan ook aan den eenen kant eene gaping in den tekst is veroorzaakt. Dezelve was toen reeds fragment, en had bovendien reeds de laatste letters van iederen regel van het verbond met *Rhodus* verloren. Hoe de steen van hier naar *Venetië* gekomen is, weet ik niet.

Ik zal in dit nummer de Inscriptie, het verbond met *Rhodus* bevattende, mededeelen, en later de overigen doen volgen. Dit stuk luidt aldus:

Θεὸς τύχᾳ ἀγαθᾷ.

Ἔδοξε τῷ δάμῳ ἀγαθᾷ τύχᾳ, εὔξασθαι μὲν τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ἱεροθύτας τῷ Ἁλίῳ καὶ τᾷ Ῥόδῳ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς πᾶσι καὶ πάσαις καὶ τοῖς ἀρχαγέταις καὶ τοῖς ἥρωσιν, ὅσοι ἔχοντι τὰν πόλιν καὶ τὰν χώραν τὰν Ῥοδίων, συνενεγκεῖν Ῥοδίοις καὶ Ἱεραπυτνίοις τὰ δόξαντα περὶ τᾶς συμμαχίας, ἐπιτελέων δὲ τᾶν εὐχᾶν γενομενᾶν θυσίαν καὶ πόθοδον ποιησάσθαι, καθά κα δόξῃ τῷ δάμῳ. Κυρωθείσας δὲ τᾶς συμμαχίας καὶ τῶν ὅρκων συντελεσθέντων κατὰ τὰ γεγραμμένα, ὑπάρχειν συμμαχίαν ποτὶ τὸν δᾶμον τὸν Ῥοδίων καὶ συνεργεῖν Ἱεραπυτνίους τῷ δάμῳ τῷ Ῥοδίων καὶ πόλιν καὶ λιμένας καὶ ὁρματήρια παρέχειν, καὶ εὔνους καὶ φίλους καὶ συμμάχους ὑπάρχειν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον. Καὶ εἴ τίς κα ἐπὶ πόλιν ἢ χώραν ϛρατεύηται τὰν Ῥοδίων ἢ τοὺς νόμους ἢ τὰς ποθόδους ἢ τὰν καθεϛακυῖαν δαμοκρατίαν καταλύῃ, βοαθεῖν Ἱεραπυτνίους Ῥοδίοις παντὶ σθένει κατὰ τὸ δυνατόν. Εἰ δέ κα ὁ δᾶμος ὁ Ῥοδίων μεταπεμπῆται συμμαχίαν παρὰ Ἱεραπυτνίων, ἀποϛελλόντων τὰν συμμαχίαν Ἱεραπύτνιοι ἐν ἁμέραις τριάκοντα, ἀφ᾽ ἇς κα παραγγείλωντι Ῥόδιοι, ἄνδρας διακοσίους ὅπλα ἐχόντας, εἴ κα μὴ ἐλασσόνων χρείαν ἔχωντι Ῥόδιοι. Τῶν δὲ ἀποϛελλομένων ἐόντων μὴ ἐλάσσους τῶν ἡμίσων Ἱεραπύτνιοι. Εἰ δέ κα πόλεμος περιέχῃ Ἱεραπυτνίους, ἀποϛελλόντων ὅσους κα δυνατὸν ᾖ αὐτοῖς. Τοῖς δὲ πεμπομένοις παρὰ Ἱεραπυτνίων παρεχόντων Ῥόδιοι πορεῖα εἰς τὰν διακομιδὰν τὰν ἐκ Κρήτας εἰς Ῥόδον. Καὶ εἰ μέν κα τὰν συμμαχίαν μεταπεμπῶνται Ῥόδιοι ἐν τέσσαρσι τοῖς πράτοις ἔτεσιν, ἀφ᾽ ἇς κα παραγενῶνται ἁμέρας εἰς Ῥόδον οἱ σύμμαχοι, διδόντων ἑκάϛῳ ἀνδρὶ Ῥόδιοι ἑκάϛας ἁμέρας ἐννέ᾽ ὀβολοὺς ῥοδίους, τοῖς δὲ ἁγεμόσιν ἀγουμένοις ἑκάϛῳ ἀνδρῶν μὴ ἐλασσόνων πεντήκοντα, διδόντων ἑκάϛῳ τᾶς ἁμέρας ἑκάϛας δραχμὰς δύο. Εἰ δέ κα μετὰ τὸν γεγραμμένον χρόνον μεταπεμπῶνται Ῥόδιοι τὰν συμμαχίαν, τὰ μὲν ἄλλα γινέσθω κατὰ ταὐτά, ἀφ᾽ ἇς δέ κα ἔλθωντι ἁμέρας τοὶ ἀποϛελλομένοι σύμμαχοι παρὰ Ἱεραπυτνίων εἰς Ῥόδον, παρεχόντων Ἱεραπύτνιοι τοῖς ἀποϛαλεῖσι συμμάχοις τὰ ὀψώνια ἁμέρας τριάκοντα, τοῦ δὲ ὑπολοίπου χρόνου διδόντων Ῥόδιοι καθὰ γεγράπται. Εἰ δέ κα συϛᾷ πόλεμος Ῥοδίοις ποτί τινα τῶν ἐν συμμαχίᾳ ἐόντων Ἱεραπυτνίοις, εἰ μέν κα πολεμῶνται Ῥόδιοι, ἀποϛελλόντων τὰν συμμαχίαν Ῥοδίοις

Ἱεραπυτνίοι, εἰ δέ κα πολεμῶντι καταρξάντες πολέμου, μὴ ἐπάναγκες ἔϛω Ἱεραπυτνίοις ἀποϛέλλειν συμμαχίαν Ῥοδίοις. Εἰ *δέ κα ξενολογίου χρείαν ἔχωντι Ῥοδίοι, ἐκ Κρήτας παρεχόντων Ἱεραπυτνίοι ἀσφάλειαν τῷ ξενολογίῳ ἐν τᾷ πόλει, παρεχόντων δὲ καὶ ἐν τᾷ χώρᾳ καὶ ἐν ταῖς νάσοις ταῖς παρ' αὐτῶν κατὰ τὸ δυνατὸν, καὶ πάντα συνεργούντων εἰς τὸ συντελεσθῆμεν Ῥοδίοις τὸ ξενολόγιον· ἄλλῳ δὲ κατὰ Ῥοδίων ξενολόγιον μηθένι διδόντων παρευρέσει μηδεμιᾷ, μηδὲ ϛρατευέσθω Ἱεραπυτνίων μηθεὶς κατὰ Ῥοδίων παρευρέσει μηδεμιᾷ, ἢ ἔνοχος ἔϛω τοῖς ἐπιτιμίοις, καθάπερ εἰ ἐπὶ τὰν Ἱεραπυτνίων πόλιν ἐϛρατεύετο, χωρὶς ἢ ὅσοι πρὸ τᾶσδε τᾶς συνθήκας ἐξεϛρατεύκαντι.* Ταῖς *δὲ δυνάμεσι ταῖς ἀποϛελλομέναις ὑπὸ Ῥοδίων, πάντα συμπρασσόντων Ἱεραπυτνίοι κατὰ δύναμιν τὰν αὐτῶν, πᾶσαν πρόνοιαν ποιουμένοι, καθότι καὶ τῶν ἰδίων πολιτᾶν.* Καὶ *εἴ κα συνιϛᾶται λαϛήρια ἐν Κρήτᾳ καὶ ἀγωνιζῶνται Ῥοδίοι κατὰ θάλασσαν ποτὶ τοὺς λαϛὰς ἢ τοὺς ὑποδεχομένους ἢ τοὺς συνεργούντας αὐτοῖς, συναγωνιζέσθων καὶ Ἱεραπυτνίοι κατὰ γᾶν καὶ κατὰ θάλασσαν παντὶ σθένει κατὰ τὸ δυνατὸν τελέσμασι τοῖς αὐτῶν, καὶ τοὶ μὲν λαϛαὶ τοὶ ἁλισκομένοι καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν παραδιδόσθω Ῥοδίοις, τῶν δὲ ἄλλων ἔϛω τὸ μέρος ἑκάϛῳ τῶν συναγωνιξαμένων.* Κατὰ *ταὐτὰ δὲ καὶ Ῥοδίοι ἐόντων Ἱεραπυτνίοις εὔνοι καὶ φίλοι καὶ συμμάχοι εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ τοὶ ἀρχόντες τοὶ ἀποϛελλομένοι ὑπὸ Ῥοδίων ἐπὶ τᾶν ναυτικᾶν δυναμίων ἐπιμελέσθων τᾶς πόλιος τᾶς Ἱεραπυτνίων καθάπερ τᾶς ὁμοτελοῦς, πάντα πρασσόντες τὰ ποτ' ἀσφάλειαν καὶ σωτηρίαν τᾶς πόλιος τᾶς Ἱεραπυτνίων.* Καὶ *εἴ τίς κα βασιλεὺς ἢ δυνάϛας ἢ ἄλλος ὁϛισοῦν ἐπὶ πόλιν στρατευήται Ἱεραπυτνίων, βοαθούντων Ἱεραπυτνίοις εἰς τὰν πόλιν παντὶ σθένει κατὰ τὸ δυνατόν. εἰ δέ τίς κα τὰς ἀπὸ τοῦ δικαίου γινομένας ποθόδους ἐκ θαλάσσας παραιρῆται Ἱεραπυτνίων ἢ τὰν καθεϛακυῖαν δαμοκρατίαν παρὰ Ἱεραπυτνίοις καταλύῃ καὶ συμμαχίαν μεταπεμπῶνται Ἱεραπυτνίοι, ἀποϛελλόντων Ῥοδίοι Ἱεραπυτνίοις τριήρεις δύο τὰ δὲ τελεύμενα εἰς τὰς τριήρεις μηνῶν δύο διδόντων] Ῥοδίοι, [τοῦ δὲ ὑπο]λοίπου χρόνου δι[δόντων Ἱεραπυτνίοι εἰς ἑκατέραν τριήρ]η τοῦ μηνὸς ἑκάϛου δραχμὰς μυρίας.* Δ. Εἰ *δέ κα πόλεμος περιέχ[ῃ Ῥοδίους, ἀποϛελλόντ]ων συμμαχίαν, ἄν κα δυνατὸν ᾖ.* Εἰ

δέ κα πόλεμον ἐξενέγκωντι Ἱεραπυτνίο[ι ποτί τινας ἄνε]υ τᾶς Ῥοδίων γνώμας, μὴ ἐπάναγκες ἔςω Ῥοδίοις ἀποςέλλειν συμμαχίαν, τὰν δὲ συ[μμαχίαν ἀποςελλόντων Ῥοδίοι ἐν ἁμέραις τριάκοντα ἀφ' ἇς κα παραγγείλωντι Ἱεραπυτνίοι χωρὶς ἢ εἴ[ς τὸν ἐνεςακότα Ἱεραπυτνίοις πόλεμον ποτὶ Κνωσίους καὶ τοὺς συμμάχους. εἰς δὲ τοῦτον μὴ συμμαχούντων Ῥοδίοι Ἱεραπυτνίοις. μὴ ςρατευέσθω δὲ μηδὲ Ῥοδίων μηθεὶς κατὰ Ἱεραπυτνίων παρευρέσ[ει μηδεμιᾷ ἢ ἔνοχος ἔςω τοῖς ἐπιτιμίοις, καθάπερ εἰ ἐπὶ τὰν Ῥοδίαν ἐςρατεύετο, χωρὶς ἢ ὅσοι πρὸ τᾶσδε[τᾶς συνθήκας ἐξεςρατεύκαντι. Εἰ δέ τινές κα τῶν ὑποδεχομένων τοὺς λαςὰς ἢ συνεργούντων α[ὐτοῖς, συςρατευσάντων Ἱεραπυτνίων Ῥοδίοις ἐπὶ τὰν κατάλυσιν τοῦ λαςηρίου, πόλεμον ἐξενέγκ[ωντι Ἱεραπυτνίοις διὰ ταύταν τὰν ςρατείαν, βοαθούντων Ῥοδίοι Ἱεραπυτνίοις παντὶ σθένει κατὰ τὸ δυ[νατόν, καὶ ὁ ταῦτα πράσσων πολέμιος ἔςω Ῥοδίοις· εἰ δέ κα ξενολογήσωντι Ἱεραπυτνίοι ἐκ τᾶς Ἀσίας εἰς ἴδι[ον πόλεμον, πάντα τὰ δυνατὰ συμπρασσόντων αὐτοῖς Ῥοδίοι εἰς τὸ ἀσφαλῶς διακομισθῆμεν τὸ ξενολόγι[ον εἰς Ἱεράπυτναν, ἄλλῳ δὲ κατὰ Ἱεραπυτνίων ξενολόγιον μηθένι συγκατασκευαζόντων Ῥοδίοι παρε[υρέσει μηδεμιᾷ. Ἐξέςω δὲ καὶ διορθωσάσθαι τᾶς συνθήκας, εἴ τί κα δοκῇ ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσι διαπρεσβευσαμέναις ποθ' αὐτάς. ἃ δέ κα κοινᾷ δόξῃ, ταῦτα κύρια ἔςω. κυρωθείσας δὲ τᾶς συνθήκας ἑλ[έσθω ὁ δᾶμος παραχρῆμα ἄνδρας πέντε. τοὶ δὲ αἱρεθέντες μετὰ τῶν παραγεγενημένων ἐξ Ἱεραπύτν[ας πρεσβευτᾶν ὁρκιξάντων τὸν νόμιμον ὅρκον Ῥοδίους ἅπαντας τοὺς ὄντας ἐν ἁλικίᾳ ἐμμενεῖν τᾷ συμμαχίᾳ καὶ τᾷ συντάξει τᾷ γεγενημένᾳ τῷ δάμῳ ποτὶ Ἱεραπυτνίους ἀδόλως καὶ ἀπροφασίςως εὐο[ρκεῦντι μὲν εὖ εἶμεν, ἐπιορκεῦντι δὲ τὰ ἐναντία. Κατὰ ταὐτὰ δὲ ὁρκιξάντων καὶ τοὺς πρεσβευτὰ[ς τοὺς παρὰ Ἱεραπυτνίων τοὶ πρυτανίες παραχρῆμα ἐν τᾷ ἐκκλησίᾳ, ὅρκια δὲ παρεχέτω ὁ ἱερω[* * * τοὶ δὲ ταμίαι τελεσάντων τὸ ἐκ τοῦ νόμου γεγραμμένον. Ὅπως

δὲ καὶ Ἱεραπυτνίοι ὀμόσωντι τῷ [δά-
μῳ, ἑλέσθαι ἄγγελον, ὁ δὲ αἱρεθεὶς ἀφικόμενος ποτὶ Ἱερα-
πυτνίους ὁρκιξάτω αὐτοὺς, καθὰ καὶ Ῥοδί[ους
γεγράπται ποιησάσθαι τοὺς ὅρκους καὶ ἐμφανιζέτω τὰν εὔνοι-
αν τὰν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς
παρὰ τῷ πλήθει τῷ Ῥοδίων. ὅπως δὲ καὶ τὰ δεδογμένα περὶ
τᾶς συμμαχίας καὶ τᾶς συντάξιος ἀνα-
γραφέντα εἰς ϛάλας φανερὰ ᾖ εἰς πάντα τὸν χρόνον, ὁ μὲν
δᾶμος ἀναθέτω ϛάλαν ἐν Ῥόδῳ ἐν τ[ῷ ἱ-
ερῷ τᾶς Ἀθάνας, τοὶ δὲ πωληταὶ ἀποδόσθων καθά κα ὁ ἀρχι-
τέκτων συγγράψῃ, ὅπως ἐργασθῇ πέτρ[ας
λαρτίας καὶ τὰ κεκυρωμένα περὶ τᾶς συμμαχίας ταῖς πόλε-
σιν ἀναγραφῇ καὶ τεθῇ εἰς τὸ ἱερὸν μὴ [πλέ-
ον τέλεσμα ποιοῦντες δραχμᾶν ἑκατόν· τὸ δὲ εὑρὸν τοὶ ταμίαι
δόντων ἀπὸ τῶν κατὰ ψαφίσμα [τα
ἐκκειμένων. Ἀναγραψάντων δὲ καὶ Ἱεραπυτνίοι καὶ θέντων
παρ' αὐτοῖς ἐν τῷ ἱερῷ ὁπεῖ κα δόξῃ Ἱεραπύτν[ας.
Αἱρέθη ἄγγελος ποτὶ Ἱεραπυτνίους Διογένης Ἀριϛώνδα. Ὁρ-
κωταὶ ἐν Ῥόδῳ
Ἱερόμβροτος Ἀγησιτίμου, Ἀριϛόλοχος Πεισιϛράτου, καθ' ὑοθε-
σίαν δὲ Ἀρχύλλου,
Τιμάρατος Νικοτίμου, Νικόμαχος Ἀριϛάρχου, Σπαρτίων
Φειδιάνακτος.

Varianten. Ik zal kortheidshalve het afschrift van STEINBÜCHEL door S. aanduiden, den Italiaan gelijk boven door T., de lezingen van het marmer door M., die van het Milanesche codex, waar S. die uitdrukkelijk opgeeft, door A; eindelijk die van Prof. COBET door C.

S. heeft dan vooreerst geene accenten, eene eigenaardigheid van Dr. STEINBÜCHEL, niet van het stuk, dat hij copieerde. Hij deelt bovendien hier en daar de compendia mede, die in het Milanesche codex voorkomen; deze zal ik, door A. aangeduid, gelijk gezegd is, opgeven.

Opschrift: S. *θεος, τυχη αγαθη*: De volgende regel toont de noodzakelijkheid van den Dorischen uitgang voldoende aan. Misschien moet er gelezen worden *θεὸς ἀγαθᾷ τύχᾳ*, welke vorm veel gewoner is en terstond daarna wordt gebruikt. Men zou-

de ook kunnen denken aan de formule θεὸς τύχαν ἀγαθάν: zie Franz Elem. Epigr. p, 318. Dit laatste verkrijgt zelfs nog meer waarschijnlijkheid, als men bedenkt, dat men wel *meestal* zegt ἀγαθῇ τύχῃ, liever niet τύχῃ ἀγαθῇ, maar altijd: θεὸς τύχαν ἀγαθάν, nooit ἀγαθὰν τύχαν.

V. 1. μὲν. A. als bij Bast Comm. Palaeogr. Tab. IV. n. 7. Vs. 2. θεοῖς. A. de laatste lettergreep als bij Bast C. P. tab. IV. n°. 7, τοῖς ἐχυροῖς. V. 3. S. ἥρωσι. Vs. 4. S. συνενεγχειν. Vs. 5. S. επι τελεταν. De conjectuur ἐπιτελέων is van Prof. Cobet. Vs. 11. S. παρεχει. Vs. 14. S. βοεθειν. Vs. 16. συμμαχίαν. A. de laatste lgr. als bij Bast C. P. tab. IV. n. 1. het woord ἦσαν. Vs. 17. S. αμερες — ἀφ' ἧς (aldus) κα παραγγειλοντι. Vs. 21. A. de laatste lgr. van Ἱεραπυτνίους als van Ἡρακλέους, bij Bast C. P. tab. V. n. 4. Vs. 22. S. κατα δυνατον. Vs. 23. S. εκκριτας — μεν κατα συμμαχιαν μεταπεμποντα. Vs. 26. S. παραγενονται. — Vs. 27. S. εκαςω εννεοβολους — αγεμοσι. Vs. 29. S. μεταπεμποντα. Vs. 33. S. αποςαλλεισι. Vs. 34. S. ὑπολλειπου. Vs. 35. S. συςᾶ, met twee punten boven de υ. Vs. 37. S. πολεμωντι — Ιεραπυτνοι, met een bijgevoegd *sic*. Vs. 38. S. καταρχαντες. Vs. 43. S. συντελεςημεν. Vs. 45. S. παρ' ευρεσει en zoo altijd. Vs. 48. S. τῆς δε. Vs. 52. S. λαςήρια en zoo altijd λαςηριου, λαςας enz. — αγωνιζονται. Vs. 55. S. κατα δυνατον. A. τελέσμασι met het compendium van ες bij Bast C. P. tab. IV. n. 10. Vs. 60. S. τον ἀπος. S. voegt achter τον *sic*. Vs. 61. S. επιμελεσθω. Vs. 63. A. σωτηρίαν met het gewone compendium. Vs. 65. S. ςρατευταν — βοεθουντων. Vs. 68. S. παρειρηται. Vs. 69. S. καταλυη — μεταπεμποντα. Vs. 71. Hier begint M. — S. ὑπολλειπου. Vs. 72. De Δ achter μυρίας is niets dan een onderscheidingsteeken, gelijk in den volgenden regel nog een voorkomt. Bij S. ontbreekt dit teeken, dat wel op nog meer plaatsen zal gestaan hebben, en zeker wel achter συναγωνιξαμένων, vs. 58. T. gaf in zijn werk ook een afschrift van n. 2562 van het Corpus, waarop dit zelfde onderscheidingsteeken Δ, dat Montfaucon overal heeft weggelaten, onderscheidene malen voorkomt. Hierover een andermaal nader. Vs. 73. M. αγκαδυνατον. Vgl. n. 2556. 67. van het Corpus. Verder heeft M. achter ᾗ een onderscheidingsteeken, dat S. weglaat, hetwelk toevallig geheel

gelijk is aan het teeken in het Corp. Inscr. Vol. III. p. 585. n. 5438. Vs. 73. S. *ιεραπυτνιοι . . . . . ρινας ανευ*. M. *αποςελλει*. Op dezelfde wijze stond dus misschien vs. 11 *παρεχει* op het marmer. Vs. 75. S. *αφ' αις κα παραγγελλωντι Ιεραπυτνιοι χωρησῃ εις*. Vs. 76. S. *κνωσιους*, veranderd in *κνοσιους*. Vs. 78. S. *καθαπερ ἤ*. Vs. 80. S. *εξενεγκαντι*. Vs. 81. S. *ςρατιαν βοεθουντων*. De laatste lgr. van *'Ιεραπυτνίοις* bij A, als van *θεοῖς* vs. 3. Vs. 82. S. *ταυτα ὁ πρασσων*. Vs. 84. S. *ιεραπυτνιον* met een bijgevoegd *sic*. Vs. 85 S. *εξεσθω*. Vs. 88. S. *αληκια*. M. *συμαχιαι*. De drie laatste letters onzeker. Vs. 89. S. *αποφασιςως*, *ευορκουντι*. Vs. 90. S. *ἤ μεν*. A. *επιορκουντι* met het compendium van *ουν* als bij BAST C. P. tab. VII. n. 11. Vs. 91. S. *πριτανιες δὲ* Deest. *ἱερο . . . . .* met bijgevoegd *sic*. Vs. 92. A. *τελεσάντων*, met het compendium van *ων* als bij BAST C. P. *βασιλεύων* tab. I. n. 5. Vs. 93. S. *ορκιξατο*. Vs. 94. S. *αμφανιζετω*. Achter *αὐτοῖς* volgt op het marmer nog *παρατ . . . .*, nam. het begin van den volgenden regel, hetwelk de steenhouwer zelf heeft uitgekrast. Vs. 95. S. *συνταξιως*. Vs. 97. S. *πολιται*. Vs. 98. C. geeft uitdrukkelijk als de lezing van het marmer op *πολεσι*; S. gelijk C. *πολεσιν*. Misschien stond er dus ook vs. 4. op het marmer zelf wel *ηρωσι*. Van de *π* van *πλεον* is nog eenig spoor. Vs. 99. S. *των ες τα κατα ψηφισματα*. Vs. 100. Bij C. ontbreekt *παρ' αὐτοῖς*. Ik word gedwongen aan eene vergissing van de zijde van Prof. COBET te denken, daar deze beide woorden niet alleen bij STEINBÜCHEL voorkomen, maar ook bij LE BAS. S. *ὁπῃ κα δοξῃ 'Ιεραπυτνιοις*. C. teekent aan, dat op het marmer staat *ιεραπυτ*, met nog flaauwe sporen van de *ν*, maar dat er geen plaats is om in te vullen *ἱεραπυτνίοις*, en dat er dus denkelijk moet gelezen worden *ἱεραπύτνας*. Vs. 101. *αἱρέθη* op M. bijna onleesbaar. S. *ερεθη* — *ιεραπυτνιους*, veranderd in *ιεραπυτνιοις*. Vs. 102. S. *ιερομβωτος αγυνησιτιμου* — *καθ' υιοθεσίαν δὲ ἀρχίλλου*.

Dialekt. Wat de accenten betreft, heb ik mij geregeld naar de voorschriften van AHRENS de Dial. Dor. De spiritus asper wordt in dit stuk even weinig gevonden, als de Digamma, zoo als niet te verwonderen is. Alleen heb ik aan *ἀγουμένοις*, *ἀγεμόσιν*, vs. 28 en aan *ἀγησιτίμου* vs. 102, den spir. len. gegeven. De vorm *ἡμίσων*, vs. 20, wordt ook aangehaald door

Ahr. D. D. p. 236: overal staat πόλεμος met de afgeleide woorden, niet πτόλεμος, gelijk n. 2554. 197.; overal staat οὐθεὶς, μηθείς, niet gelijk gewoonlijk in de Cretensische Inscripties οὐδεὶς, μηδείς, zie Böckh C. I. G. II. p. 401. b.; overal heeft men den vorm met σσ, niet ττ, gelijk bijv. πράσσων vs. 82; eindelijk leest men vs. 102, ὑοθεσίαν, gelijk bijv. n. 2524, 2539. Dit zelfde woord stond, denk ik, ook n. 2525. 10, waar bij Böckh gelezen wordt ΚΑΘΥΟΚΑΟΥΟ . . . . . ΑΝ. Hierin ligt, dunkt mij, καθ' ὑοθεσίαν en καθυο is slechts dittographie; of liever ΚΑΟΥΟ is de foutive dittographie, en ΚΑΘΥΟ de eerste letters der ware lezing.

De Acc. plur. der tweede Decl. gaat uit op ους; de nom. plur. masc. van het artikel is τοί; van de woorden op ις is de genitivus ιος en de nom. plur. ίες. De infinitivus gaat uit op ειν, de 3. p. p. op ντι, zoo als ἔχοντι, ἔλθωντι, ἐξεστρατεύκαντι; de 3. p. p. imp. act. gaat uit op ντων; in het med. in den sing. σθω, in den plur. σθων; de inf. aor. pass. gaat uit op ῆμεν, zoo als διακομισθῆμεν; het fut. act. der werkwoorden op ζω gaat uit op ξω, zoo als in συναγωνιξαμένων, ὁρκιξάντων; de aor. act. der verba liquida heeft ει, niet η, vergel. Ahr. D. D. § 20. 4; zoo als b. v. vs. 75, παραγγείλωντι; wij lezen vervolgens het fut. ἐμμενεῖν vs. 88, εο wordt nu eens zamengetrokken in ευ, dan weder in ου; vgl. Ahr. § 26, zoo staat τελεύμενα vs. 70, συμμαχούντων vs. 77, εὐορκεῦντι vs. 90 en terstond daarop ἐπιορκοῦντι; van εἰμί is het participium ἐών, en de infin. εἶμεν, en voor πρός staat overal ποτί. Het spreekt van zelf, dat ik slechts het voornaamste heb kunnen opgeven; nadere beschouwing zou hier minder op hare plaats zijn. Alleen nog deze opmerking, die ik aan Prof. Cobet verschuldigd ben: het onderscheidene malen voorkomende τέλεσμα is in dien zin voor δαπάνη een Rhodisch woord, gelijk uit Luc. Iup. Trag. VI. p. 233. Ed. Bip. kan blijken.

Uitlegging. Deze Inscriptie bevat een verbond tusschen *Rhodus* en *Hierapytna*, eene stad in het zuidoostelijk gedeelte van *Creta*, vroeger *Cyrba*, *Pytna*, of *Camirus* geheten, thans *Gira petra* [1], van welke nog meerdere Inscripties bewaard zijn, nam.

---

[1]) Steph. Byz. in v. Vgl. ook Höck Cret. I. p. 16 en 422.

n. 2555 van het Corpus, een verbond van *Hierapytna* met eene harer colonien; n. 2556 met Priansus; n. 2562 zeer geschonden en volgens Böckh een testament bevattende, gelijk aan dat van Epicteta, n. 2448; n. 2562, een brokstuk eener genealogie; bij B. volgen nog verscheidene kleinere Inscripties, en in de Addenda achter Vol. II. komt een stuk voor, waarbij de grenzen van *Itanus* en *Hierapytna* bepaald worden; eindelijk n. 2552 een decreet van *Tenos* ter eere van een' Hierapytniër. Van n. 2555 en n. 2556, (de overige althans zijn van veel later dagteekening) is de ouderdom onbekend, maar wordt gewoonlijk met n. 2554, het verbond van *Lato* en *Olus*, en n. 2557, het verbond der Allarioten, in de tweede eeuw voor Christus gezet. De schrijfwijze en het dialekt wijzen ook voor onze Inscriptie ongeveer dit tijdstip aan, intusschen schijnt het mogelijk den tijd juister te bepalen.

Uit eene zelfs oppervlakkige lezing volgt genoegzaam, dat *Rhodus* verre weg de magtigste was van beide steden, en dat het alleen om de zeerooverij te beteugelen dit verbond heeft aangegaan. Zie slechts vs. 56: *καὶ τοὶ μὲν λᾳσταὶ τοὶ ἁλισκομένοι καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν παραδιδόσθω* Ῥοδίοις, *τῶν δὲ ἄλλων ἔστω τὸ μέρος ἑκάστῳ τῶν συναγωνιξαμένων.* Voegt men hierbij, dat de Cretensers als zeeroovers bekend staan; zie Höck, Cret. III. p. 492; en wel juist inzonderheid in den tijd, waarmede wij ons nu bezig houden, omstreeks 200 v. Chr. (zie Polyb. XIII. 8), en dat Strabo XIV. tom. III. p. 194 ed. Tauchn. aangaande *Rhodus* schrijft: *θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ εὐνομία καὶ ἡ ἐπιμέλεια πρός τε τὴν ἄλλην πολιτείαν, καὶ τὰ ναυτικὰ, ἀφ' ἧς ἐθαλασσοκράτησε πολὺν χρόνον καὶ τὰ λῃστήρια*[2] *καθεῖλε*; dan kan hieromtrent geen twijfel meer zijn.

Vergelijken wij verder, hetgeen Polybius IV. 53 verhaalt. Ten tijde dat Philippus van *Macedonië*, zoon van Demetrius, met de Aetoliërs oorlog voerde, dus 220 jaren voor Christus, hadden de Rhodiërs een verbond gesloten met *Cnosus* en aan deze stad eenige hulp toegezonden, om welke reden *Eleutherna* eerstgemelden den oorlog had aangedaan. Bij die gelegenheid ver-

---

[2]) Ael. Arist. I. pg. 540 en 570. Ed. Jebb.

haalt Polybius, hoe *Lyttus* verwoest is. Strabo, III. p. 575, zegt, dat, als *Cnosus* en *Gortyne* het eens waren, zij op *Creta* de magt in handen hadden, en dat in het tegenovergestelde geval *Cydonia* de oppermagt van een van beiden besliste. Het gevolg hiervan waren voortdurende oneenigheden en burgeroorlogen op *Creta*, zoodat Polyb. VI. 46. 9. niet ten onregte van de Cretensers zegt: *διὰ τὴν ἔμφυτον σφίσι πλεονεξίαν ἐν πλείϛαις ἰδίᾳ καὶ κατὰ κοινὸν ϛάσεσι καὶ φόνοις καὶ πολέμοις ἐμφυλίοις ἀναϛρεφόμενοι.* Polybius t. a. p. IV. 53 verhaalt, dat *Cnosus* en *Gortyne* vereenigd geheel *Creta* veroverd hadden, behalve *Lyttus*, hetwelk zij thans geheel en al wilden verdelgen. Eerst werd *Cnosus* door al de Cretensische steden geholpen; maar weldra werd het door *Polyrrhenia*, *Kerea*, *Lappa*, *Olerus* en *Arcadia* verlaten, die zich met *Lyttus* vereenigden. Ook in *Gortyne* ontstond verdeeldheid, want de oudsten waren er voor *Cnosus*, de jongsten voor *Lyttus* gestemd. Doch de Cnosiërs kregen duizend Aetoliërs hulptroepen, terwijl in *Gortyne* de oudsten zich van den burg meester maakten en die aan de Cnosiërs overleverden. Als nu eens al de weerbare manschap uit *Lyttus* op een strooptogt was uitgetrokken, overvielen de Cnosiërs de achtergebleven menigte, zonden al de vrouwen en kinderen naar *Cnosus* en verdelgden de stad. De Lyttiërs terugkomende en hunne stad verwoest ziende begaven zich naar *Lappa*, waar zij werden opgenomen. Het vervolg van dit verhaal, dat voor ons doel niet verder voortgezet behoeft te worden, vindt men bij Polyb. t. a. p.

Brengen wij met dit alles in verband, wat ons uit de Inscriptie blijkt, dan zal men zien, dat het op deze gebeurtenissen volmaakt sluit. Nemen wij slechts aan, dat onder de steden, die vroeger de partij van *Cnosus* volgden, *Hierapytna* was, hetwelk met de overigen tot *Lyttus* overging, hetgeen, daar onder deze het nabijgelegen *Olerus* behoorde, geenszins onwaarschijnlijk is; het tweede verbond op den steen, dien wij behandelen, is, gelijk gezegd is, met *Lyttus* gesloten, en zeker wel in denzelfden tijd als het verbond met *Rhodus*, daar het schrift volmaakt overeenkomt; nu verbindt zich *Rhodus*, *Hierapytna* in alle oorlogen te helpen, behalve in dien tegen *Cnosus*, vs. 76; natuurlijk, omdat het aan *Cnosus* hulp had gezonden; vervol-

gens leest men in het verbond met *Lyttus* den volzin: εἰ δέ τί κα, θεῶν ἰλέων ὄντων, λάβωμεν ἀπὸ τῶν πολεμίων, van de Cnosiërs namelijk; eindelijk moet ook te *Gortyne* een exemplaar van dit verbond worden geplaatst, en wel in den tempel van Ἀσκλαπιός, gelijk Prof. COBET de plaats invult. Deze tempel te *Gortyne* was eigenlijk gelegen aan de haven der stad, *Lebena*, vgl. PAUSAN. II. 36. 7. Nu verhaalt POLYBIUS, dat de partij uit *Gortyne*, waarvan ik gesproken heb en die de partij van *Lyttus* was toegedaan, de haven der stad bezet hield. Zijne eigene woorden zijn deze: Κατελάβοντο δὲ καὶ τὸν λιμένα τῶν Φαιςίων οἱ τῶν Γορτυνίων φυγάδες· ὁμοίως δὲ καὶ τὸν αὐτῶν τῶν Γορτυνίων λιμένα παραβόλως διακατεῖχον καὶ προσεπολέμουν ἐκ τούτων ὁρμώμενοι τῶν τόπων τοῖς ἐν τῇ πόλει. Het kan geene verwondering baren, dat een derde exemplaar van het verbond tevens in eene der magtiger steden van *Creta* werd opgerigt; hetzelfde gebeurt met het verbond van *Lato* en *Olus*, n. 2554, dat ook te *Cnosus* moest worden geplaatst. BÖCKH C. I. G. II. p. 408. a. ontkent dat hieruit, gelijk HÖCK wil, Creta III. p. 479, zou kunnen worden opgemaakt, dat deze steden de oppermagt van *Cnosus* erkenden, en dit is voor ons onverschillig, ofschoon HÖCKS gevoelen mij althans niet onwaarschijnlijk voorkomt. Zooveel is zeker, dat iets dergelijks ook met n. 2555 plaats vond. Alle waarschijnlijkheid pleit er dus voor, dat dit verbond, of, wil men, deze verbonden gesloten zijn in den tijd, dat die Gortyniërs die de partij van *Lyttus* waren toegedaan, hunne haven *Lebena* bezet hielden, d. i. in het jaar 220 v. Chr. Ik voeg hier nog bij, dat omtrent dezen tijd *Rhodus* waarschijnlijk met nog meerdere steden op *Creta* verbonden gesloten heeft; hierop althans schijnt POLYBIUS XXIX. 4. 6. te doelen, als hij verhaalt, dat de Rhodiërs in het jaar 168 v. Chr. de verbonden met de Cretensers trachten te *vernieuwen*. Tot dezen zelfden tijd behoort ook denkelijk n. 2555, gelijk ik bij het behandelen van het verbond van *Lyttus* trachten zal waarschijnlijk te maken.

Laten wij thans nog eens de gansche Inscriptie doorloopen. Vs. 1. Aangaande de staatsregeling der Doriërs vergelijke men TITTMANN Gr. Staatsverf. p. 422. De Inscriptie, die hij (noot 73) niet kon terugvinden is C. I. n. 3656. Vs. 2. τοὺς ἱεροθύτας. PASSOW vertaalt dit woord door »Opferpriester." In de Inscrip-

ties komt het niet zeldzaam voor. Te *Agrigentum* en te *Melite* waren zij ἐπώνυμοι, zie n. 5491 en n. 5752. Het participium ἱεροθυτέοντος staat n. 5546. Vs. 2. τῷ Ἁλίῳ καὶ τᾷ Ῥόδῳ. *Rhodus* was aan HELIOS geheiligd, gelijk *Creta* aan ZEUS. Zie MEURS. Rhod. I. 4 en HÖCK. Creta, II. p. 364 vlgg. en vooral Pind. Olymp. VII. Vs. 3. ἀρχαγέταις. Zie de verklaring van dit woord BÖCKH C. I. G. I. pg. 7., die aantoont, dat de ἀρχαγέτας der Doriërs APOLLO is. Vs. 8. πόθοδον. Over de beteekenis van dit woord zie POLL. I, 25. Voor andere beteekenissen zie HEMST. ad LUC. I. p. 217 vlgg. Ed. Bip. Vs. 9. Achter συμμαχίαν schijnt Ἱεραπυτνίοις uitgevallen te zijn. Vs. 27. Wij zien hier, dat aan ieder Hierapytniër, die op *Rhodus* dient, dagelijks beloofd worden negen Rhodische obolen, aan ieder aanvoerder twee drachmen. Het is van belang deze geldswaarde aan het Attische muntstelsel te toetsen. Vergelijken wij dan vs. 72, volgens hetwelk de Hierapytniërs voor iedere Rhodische galei, die hun te hulp komt, maandelijks moeten betalen 10000 drachmen; terwijl volgens vs. 99 de kosten voor het oprigten der ϛήλη de som van 100 drachmen niet mag te bovengaan. Volgens FESTUS heeft het Rhodische talent 4500 denarii of drachmae, en staat alzoo tot het Attische als 3 : 4. Vergelijkt men hiermede, hetgeen BÖCKH mededeelt Staatshaush. I. p. 28. c. 2te Ausg., dan geloof ik, dat men niet ver van de waarheid zal afwijken, als men het Rhodische geld tot het Attische stelt als 3 : 5 [3]. Is dit ongeveer juist, dan bedraagt de soldij eens Hierapytniers $\frac{9}{10}$ Attische drachme, de maandelijksche kosten der Rhodische galei een Attisch talent, en de kosten voor het oprigten der ϛήλη 60 Attische drachmen. De bemanning eener galei bedroeg gewoonlijk 200 man, zie BÖCKH t. a. p. p. 384, zoodat ieder van het scheepsvolk dagelijks eene Attische drachme ontving, of iets minder, als men de kosten der uitrusting der galei mede in rekening wil brengen. Men kan hiermede vergelijken Thuc. III. 17, alwaar staat, dat bij het beleg van *Potidaea* de Atheners zoo aan het leger als aan de zeelieden dagelijks eene

---

3) Volgens BÖCKH t. a. p. weegt de Attische drachme 82¹/₇ Parijsche, de Rhodische 40 Engelsche greinen; d. i. 4.36 en 2.59 wigtjes.

drachme gaven. Dit was toen zeker veel, maar kan honderd jaren later niet hoog zijn geweest.

De prijzen voor het oprigten der ϛήλη geeft Böckh t. a. p. p. 167. De hoogste som die hij mededeelt is 50 drachmen. Wanneer men nu bedenkt, dat de steen, die te *Hierapytna* opgerigt was, ten minste achttien palmen lang is geweest en ruim zeven palmen breed, en het exemplaar op *Rhodus*, want aangaande dit wordt de prijs opgegeven, niet veel kleiner kan geweest zijn, dan kan men voor dit tijdstip den prijs van ten hoogste 60 drachmen niet te hoog vinden. De soldij der hoofdlieden over vijftig van twee Rhodische drachmen, of $1\frac{1}{5}$ Attische, is naar evenredigheid zelfs voor de oudheid gering. Vs. 34. Het is interessant met deze bepaling te vergelijken Thuc. V. 47, alwaar in het verbond van *Athene*, *Argos*, *Mantinea* en *Elis* het volgende voorkomt: *τοῖς δὲ βοηθοῦσιν ἡ πόλις ἡ πέμπουσα παρεχέτω μέχρι μὲν τριάκοντα ἡμερῶν σῖτον, ἐπὴν ἔλθῃ ἐς τὴν πόλιν τὴν ἐπαγγείλασαν βοηθεῖν, καὶ ἀπιοῦσι κατὰ ταὐτά· ἢν δὲ πλέονα βούλωνται χρόνον τῇ ϛρατιᾷ χρῆσθαι, ἡ πόλις ἡ μεταπεμψαμένη διδότω σῖτον, τῷ μὲν ὁπλίτῃ καὶ ψιλῷ καὶ τοξότῃ τρεῖς ὀβολοὺς Αἰγιναίους τῆς ἡμέρας ἑκάϛης, τῷ δ' ἱππεῖ δραχμὴν Αἰγιναίαν.* Drie Aeginetische obolen zijn vijf Attische of $\frac{5}{6}$ drachme; eene Aeginetische drachme = $1\frac{2}{3}$ Attische. Vs. 42. *παρ' αὐτῶν* schijnt corrupt. Ik kan niet zeker zeggen, wat er staan moet, hoewel het geen twijfel lijdt, of de eilandjes ten zuiden van *Hierapytna* worden bedoeld. Een mijner vrienden vermoedt, dat er gelezen moet worden *παρ' αὐτάν*, in dezelfde beteekenis als waarin bijv. Xen. Anab. III. 5. 1. zegt: *κῶμαι παρὰ τὸν ποταμόν.* Vs. 45. *παρευρέσει οὐδεμιᾷ*; hetzelfde wat anders gewoonlijk is *τέχνῃ οὐδὲ μηχανῇ οὐδέμιᾷ*, bijv. Thuc. V. 47. In ditzelfde verbond heet *τρόπῳ ὁποίῳ ἂν δύνωνται ἰσχυροτάτῳ*, wat hier is *παντὶ σθένει.* Vs. 58. Hier begint het tweede deel van het verbond; eerst zijn de verbindtenissen der Hierapytniërs opgegeven, nu volgen die der Rhodiërs. De gansche Inscriptie is een bewijs voor de juistheid van Polybius beschrijving der politiek van *Rhodus*. Men vergelijke wat hij schrijft XXX. 5. Vs. 85. Eene bepaling, die dikwijls gemaakt werd; ik heb n. 2554 reeds aangehaald, waar men een fragment van een dergelijk later gemaakt bijvoegsel bezit. Met dit verbond is zulks, gelijk boven

is aangetoond, niet het geval geweest. Dezelfde bepaling heeft men in het meermalen reeds aangehaalde verbond bij Thuc. V. 47.: ἐὰν δέ τι δοκῇ ἄμεινον εἶναι ταῖς πόλεσι ταύταις προσθεῖναι πρὸς τοῖς ξυγκειμένοις, ὅτι δ' ἂν δόξῃ ταῖς πόλεσιν ἁπάσαις κοινῇ βουλευομέναις, τοῦτο κύριον εἶναι[4]. Vs. 88. Zeer gewoon is de formule ἐμμενῶ τᾷ συμμαχίᾳ, enz. Zoo hebben wij bij Thuc. t. a. p.: Ἐμμενῶ τῇ ξυμμαχίᾳ κατὰ τὰ ξυγκείμενα δικαίως καὶ ἀβλαβῶς καὶ ἀδόλως κτέ. Ook het terstond daarop volgende is gewoon, bijv. 2554. 202: εὐορκέοντι μὲν ἦμεν πολλὰ καὶ ἀγαθὰ, ἐφορκέοντι δὲ τὰ ἐναντία. Ik heb overigens slechts aangehaald n. 2554, maar ook n. 2555, 2556 en 2557 bieden voor dit gedeelte belangrijke punten van overeenkomst aan. Vs. 91. Juist als bij Thuc. t. a. p. ὀμνύντων δ' Ἀθήνησι μὲν ἡ βουλὴ καὶ αἱ ἔνδημοι ἀρχαὶ, ἐξορκούντων δὲ οἱ πρυτάνεις. Ὁρκιξάντων is volmaakt hetzelfde als het Attische ἐξορκούντων. Over de magt der πρυτάνεις te *Rhodus* zie Tittm. Gr. Staatsvff. p. 423. Bij de door hem aangevoerde plaatsen kan men nog voegen n. 3656. Hoe deze regel gesuppleerd moet worden is onzeker, daar Prof. Cobet uitdrukkelijk opgeeft, dat er slechts vier letters verloren zijn. Er kan intusschen niet ligt iets anders gestaan hebben als ἱερώμενος; welligt was er door den steenhouwer eene letter overgeslagen, die hij er later heeft bijgevoegd. Vs. 92. Aangaande ταμίαι op *Rhodus* weet ik niets te melden, dan dat zij volgens Tittm. p. 423 op munten vermeld worden. Dezelfde zorg wordt hun meermalen in de Inscripties opgedragen, bijv. in het huurcontract von *Aexone*, n. 93 van het corpus. Vgl. Franz Elem. Epigr. Gr. p. 316 vlgg. Vs. 97. Over den tempel van Athene te *Rhodus* zie Meurs. Rhod. p. 23. Aangaande de πωληταί op dit eiland is mij niets bekend; de ἀρχιτέκτονες worden vermeld bij Strabo XIV. pg. 195, tom. III. Ed. Tauchn. en een ἀρχιτέκτων bij Sext. Emp. adv. Log. I. § 107. Er wordt bevolen, dat verpachters der openbare inkomsten het op steen snijden en de verdere onkosten zullen aanbesteden volgens bestek van den ἀρχιτέκτων. Vs. 98. Wat πέτρα λαρτία is, heb ik niet kunnen uitvinden. Vs. 99. Aangaande het niet zeldzaam voor-

---

4) Vgl. ook Dion. Hal. VI. 95 in het verbond der Romeinen en Latijnen.

komende *εὑρόν* vergelijke men n. 2525. b. vs. 50. De uitdrukking is bij de Attici, inzonderheid bij XENOPHON zeer gewoon. Ook van deze bepaling aangaande de *ταμίαι*, die zeer gewoon is, vindt men de voorbeelden bij FRANZ t. a. p. Vs. 100. Uit de andere Inscriptie blijkt, dat dit geschied is in den tempel van Athene Polias, alwaar het Archief was, zoo als uit de overige Inscripties te zien is, die evenzeer aldaar bewaard werden. Vs. 101. Ten slotte wil ik volgens belofte een paar staaltjes mededeelen der ongeloofelijke onbekwaamheid van den Italiaan. Op dezen regel heeft hij de volgende annotatie gemaakt: »Electus nuncius aut legatus ad Hierapytnios nuncupatur Diogenes »Aristonda; patris nomen secundo casu enunciari solitum, hic »potius quarto esse casu videtur pro *αριστονος* aut *αριστονδος*, cuius »rationem reddere nescio." Op vs. 86 annoteert hij het volgende: »*ελθω* ab *ερχομαι* *mitto* vim habet, non *venio* aut *progredior*. »Qui enim quartum casum regeret? ergo activa seu transitiva, »ut aiunt, praeditum significatione, quod e Glossariis non ex»tuderis."

Alleen nog de volgende aanhaling. Men herinnert zich, dat in de Inscriptie van rooversnesten of *λῃστήρια* spraak is; toevallig komt dit woord op het marmer, dus op het eenige aan den Italiaan bekende gedeelte, alleen in den Singularis voor. Zie hier nu zijne geschiedenis van Laisterium: »Laisterium urbs »erat, Hierapytnae non contermina modo sed et admodum pro»xima imminensque; eius indago originis aevo disperiit; eius »indubius situs in Dicta monte, qui vulgo etiamnum Lasiti audit, »quem probe scio non unum montem esse, sed velut compactam »plurium montium conglobationem, cuius cum pars ulla conden»dae urbi, tuendae, exornandae magis apposita nec sit et vix »optari possit, quam planities supereminens, ibi profecto prae»nobiles ruinae, non dubitem, superfuissent, nisi aut aquarum »exundantium frequentissima illuvies, aut quod longe magis »vereor, Veneti imperii praetimida sapientia cuncta ibi inter »ruinas latibula, quae praesidio rebellibus essent futura; maximo »studio funditus delevisset etc. etc. — ventum est tandem ad »bellum ultimum, decernitur ab Hierapytniis urbis hostium sub»versioni totis viribus incumbere externaque implorantur Reip. »potentis auxilia, praefervida parantur celeritate, etc. etc. —

»primas dissensionum causas frustra requirerem, numquam in- »venirem, cum e scriptoribus nemo norit *Laisterium*, quomodo »has eius vicissitudines nosse potuerit?" — — —

Een volgende keer deel ik de verbonden van *Hierapytna* met *Lyttus* en *Magnesia* mede, benevens de vier Teio-Cretische Inscripties.

Naschrift. Zoo even ontvang ik Böckhs *Verbesserungen und Nachträge z. d. Staatsh. d. Ath.* Hij deelt aldaar, p. xx, eene Attische Inscriptie mede, die eerst onlangs is bekend geworden en tot Ol. 100. 3, v. Chr. 378. moet gebragt worden. Het oprigten dezer ςήλη had, even als van bovenstaande Inscriptie, 60 drachmen bedragen.

Haarlem, December 1851. S. A. Naber.

(*Het vervolg in een volgend nummer*).

BLADVULLING.

Cic. *de Nat. Deor.* II. l. 126 (Orell.): »Atque illa mirabilia: »quid ea, quae nuper, [*id est, paucis ante seculis*] medicorum »ingeniis reperta sunt?· vomitione canes, purgata autem alvos »ibes Aegyptiae curant."

De woorden: »id est paucis ante seculis" zijn blijkbaar ingeschoven: eene dergelijke tijdsbepaling toch is hier geheel overbodig; bovendien wordt *nuper*, evenmin als ons *onlangs*, in zulk een ruimen zin gebezigd als hier ter plaatse.

v. H.

ZEVEN

ONUITGEGEVEN CRETENSISCHE

INSCRIPTIES.

(*Vervolg en slot van bl.* 93).

II.

II. III. VERBONDEN VAN HIERAPYTNA MET LYTTUS EN MAGNESIA.

Men zal zich herinneren dat ik in een vorig stuk over het verbond van *Hierapytna* met *Rhodus* heb medegedeeld, dat de keerzijde van den steen, waarop deze merkwaardige Inscriptie gesneden is, twee andere verbonden bevat, door *Hierapytna* met *Lyttus* en met *Magnesia* gesloten. Het eerste dezer beide verbonden is op volmaakt dezelfde wijze gegraveerd als dat tusschen *Hierapytna* en *Rhodus*. Reeds in mijn vorig opstel (N°. I. bl. 77, 87) leidde ik hieruit af, dat beide verbonden gelijktijdig waren, en wel van het jaar 220 v. Chr. Zonder verdere inleiding kan ik thans dit stuk mededeelen.

. . . . ἑρπό]ντων δὲ οἱ Ἱεραπυτνίοι τοῖς Λυττίοις ἐς τὰ[
. . . .]Λυττίοι τοῖς Ἱεραπυτνίοις ἐς τὰν εὐάμερον τὰ[. . . . . .
ὁ δὲ κόσμος τῶν
Ἱεραπυτνί]ων ἑρπέτω Λυττοῖ ἐς τὸ ἀρχεῖον. κατὰ ταὐτὰ δὲ καὶ
ὁ τῶ[ν Λυκτίων κόσμος ἑρπέτω ἐν Ἱεραπύτνᾳ ἐς
τὸ ἀρχ[εῖον]. αἰ δὲ οἱ κόσμοι ἐλλιποίεν τὰν θυσίαν τὰν ἠγραμ
μέναν, αἴ κα μή τι πόλε[μος κωλύσῃ, ἀποτεισάν-

των ὁ κόσμος ἕκαςος ἀργυρίω ϛατῆρας ἑκατὸν, οἱ μὲν Ἱεραπυτνίοι τοῖς Λυττίοις τᾷ πόλει,[οἱ δὲ Λυττίοι τοῖς
Ἱεραπυτνίοις τᾷ πόλει. ὅ,τι δέ κα δόξῃ ταῖς πόλεσιν ἐξελὲν ἢ ἐνθέμεν, ὅ,τι μὲν ἐξέλοιμεν μήτε ἔνθινον μή-
τε ἔνορκον ἦμεν, ὅ,τι δὲ ἐγγράψαιμεν ἔνθινόν τε ἦμεν καὶ ἔνορκον. εἰ δέ τί κα θεῶν ἱλέων ὄντων λάβω-
μεν ἀπὸ τῶν πολεμίων, λαγχανόντων κατὰ τὸ τέλος ἑκατέροι. μὴ ἐξέσω δὲ ἰδίᾳ μήτε πόλεμον ἐ-
χφερέσθαι χωρὶς μήτε εἰρήναν τιθέσθαι, αἴ κα μὴ ἀμφοτέροις δόξῃ. αἰ δέ τινές κα ἰδίᾳ ἐξενεγκῶνται,
αὐτοὶ καὶ διαπολεμόντων καὶ μὴ ἐνόρκοι ἔςων οἱ μὴ συμπολεμόντες. ϛασάντων δὲ τὰς ϛάλας ἑκα-
τέροι ἐν τοῖς ἰδίοις ἱεροῖς, οἱ μὲν Ἱεραπυτνίοι Ὠλεροῖ ἐν τῷ ἱερῷ, τὰν δὲ ἐν Ἀπόλλωνι, οἱ δὲ Λυττίοι ἐν τῷ[ἱ-
ερῷ τ[ῶ Ἀπό]λλωνος καὶ ἐμ πόλει ἐν Ἀθαναίᾳ. ϛασάντων δὲ καὶ κοινὰν ϛάλαν ἐν Γόρτυνι ἐν
τῷ ἱερῷ τῶ [Ἀσκλαπιῶ.] Ὅρκος Λυκτίων. Ὀμνύω τὰν Ἑςίαν καὶ Ζῆνα Ὀράτριον καὶ τὰν Ἀθαναίαν Ὠλερίαν καὶ Ζῆνα
Μο[ννίτιον καὶ Ἥρ]αν καὶ Ἀθαναίαν Πολιάδα καὶ Ἀπόλλωνα Πύτιον καὶ Λατὼ καὶ Ἄρεα καὶ Ἀφροδίταν καὶ Κωρή-
τας καὶ Νύμφας καὶ θεὸς πάντας καὶ πάσας· ἦ μὰν ἐγὼ συμμαχήσω τοῖς Ἱεραπυτνίοις τὸν πάντα χρό-
νον ἁπλ[όως] καὶ ἀδόλως καὶ τὸν αὐτὸν φίλον καὶ ἐχθρὸν ἕξω καὶ πολεμήσω ἀπὸ χώρας, υἷ κα καὶ ὁ Ἱεραπύτνιος.
καὶ τὸ δίκαιον δώσω καὶ ἐμμενῶ ἐν τοῖς συνκειμένοις, ἐμμενόντων καὶ τῶν Ἱεραπυτνίων· ἐπιορκόντι μὲν
ἦμεν τὸς θεὸς ἐμμανίας καὶ γινέσθαι πάντα τὰ ὑπεναντία, εὐορκῶσι δὲ τὸς θεὸς ἱλέος ἦμεν καὶ γινέσθαι πολ
λὰ κἀγαθά. Ὅρκος Ἱεραπυτνίων. Ὀμνύω τὰν Ἑςίαν καὶ Ζῆνα Ὀράτριον καὶ Ἀθαναίαν Ὠλερίαν κα-
ὶ] Ζῆνα Μοννίτιον καὶ Ἥραν καὶ Ἀθαναίαν Πολιάδα καὶ Ἀπόλλωνα Πύτιον καὶ Λατὼ καὶ Ἄρεα καὶ Ἀφροδί-
ταν καὶ Κωρήτας καὶ Νύμφας καὶ θεὸς πάντας καὶ πάσας· ἦ μὰν ἐγὼ συμμαχήσω τοῖς Λυκτίοις τὸν
πάντα χρόνον ἁπλόως καὶ ἀδόλως καὶ τὸν αὐτὸν φίλον καὶ ἐχθρὸν ἕξω καὶ πολεμήσω ἀπὸ χώρας, υἷ
κα καὶ ὁ Λύττιος. καὶ τὸ δίκαιον δώσω καὶ ἐμμενῶ ἐν τοῖς συνκειμένοις, ἐμμενόντων καὶ Λυκτίων· ἐ-

π]ιορ[κό]ντι τὸς θεὸς ἐμμανίας ἦμεν καὶ γινέσθαι πάντα τὰ ὑπεναντία, εὐορκῶσι δὲ τὸς θε-
ὸ]ς ἱλέος ἦμεν καὶ γινέσθαι πολλὰ κἀγαθά.

Alvorens tot de weinige inlichtingen over te gaan, die mij tot het regt verstaan van dit stuk noodzakelijk schijnen, moet ik eerst nog dit opmerken: het was bekend dat de naam der stad *Λύττος* ook *Λύκτος* werd geschreven, vgl. AHRENS de Dial. Dor. p. 103; doch het is vreemd, dat in dit stuk zelf de naam zonder onderscheid op beide wijzen gespeld wordt: een nieuw bewijs, zoo het noodig ware, hoe weinig eenstemmig de orthographie der Inscripties is. De oude naam was eigenlijk *Λύκτος;* kort na het tijdstip waartoe deze Inscriptie behoort, is de stad verwoest, doch later weder opgebouwd. In de Inscripties van dit tweede tijdperk vindt men altijd *Λύττος*. Een dergelijk verschijnsel heeft plaats met *Λάμπη* en *Λάππη*, zie BÖCKH op n. 2584. Overigens vindt men dezelfde letterverwisseling bij HESYCHIUS, die *ἐττῶν* opgeeft in plaats van *ἐκ τῶν*.

Vs. 1. De invulling *ἑρπόντων* is, even als de vorigen, van Prof. COBET. In het afschrift van den Italiaanschen Abt stond een regel meer, van welken intusschen op den steen geen spoor is; hij schreef namelijk aldus:

πρειγηιαδεων . . . καχριανεχηιπορηιωπαρε
χόντων κτέ.

Dezen regel heeft hij ingevuld uit n. 2556.30; en men ziet dus ligt, dat er zou moeten gelezen worden:

πρεσγήϊα δὲ ὦ κα χρείαν ἔχῃ πορηΐω παρε-
χόντων κτέ.

Ter loops merk ik aan, dat BÖCKH t. a. p. *πρεσγήϊα* opvat voor *πρεσβεῖα*; AHR. D. D. p. 192 voor *πρέσβεια*; hij meende denkelijk *πρεσβεία*. Vgl. BUTTM. Gr. Spr. I. p. 140. Ofschoon het nu waar is, dat voor de uitlegging onzer Inscriptie de door den Abt gebruikte, n. 2556, het verbond van *Hierapytna* met *Priansus*, en de vorige, n. 2555, het verbond van *Hierapytna* met eene harer coloniën, van het grootste gewigt zijn, heeft hij zich hier intusschen in de toepassing weder als gewoonlijk vergist. Want, behalve dat in n. 2556 het geven der bedoelde *πορεῖα* opgedragen wordt aan de *κόσμοι*, niet aan het volk zelf, gelijk volgens zijne invulling het

geval zou zijn, blijkt toch uit het overgebleven *ἐς τά*, dat hier aan eene invulling gelijk die van den Abt niet te denken is. Wat toch zou beteekenen *παρεχόντων δὲ οἱ Ἱεραπύτνιοι τοῖς Λυττίοις ἐς τὰ .....*? Veeleer wijst dit *ἐς τά* op het in deze Inscripties zoo gewone *ἑρπόντων*; waarbij ik naauwelijks behoef te herinneren, dat *ἕρπειν* in het Dorisch *gaan* beteekent. Doch waarheen moeten de Hierapytniërs gaan? In het verbond van *Lato* en *Olus*, n. 2554, komt de bepaling voor: *εἴ κα κόσμος ἔλθῃ Λάτιος εἰς Ὀλόντα, ἢ Ὀλόντιος ἐς Λατῶν, τότε ἔς τε πρυτανήϊον καὶ ἀνδρήϊον ἐς πομπὰν ἑρπόντων*; doch deze alleen voor de *κόσμοι* gemaakte bepaling is hier van geene toepassing. Meer overeenkomstig met ons doel zou de plaats zijn: *ἑρπόντων δὲ ἐς τὰς ἑορτὰς οἱ μὲν Λάτιοι ἐς Ὀλόντα ἐς τὰ Θευδαίσια καὶ ἐς τἄρρητα ἱερὰ κτἑ.*; liever zou ik intusschen, gelijk ook Prof. COBET voorstelde, aan *ἐς τὰ ἀνδρήϊα* denken, wegens deze bepaling in het verbond met *Priansus .... οἱ παρατυγχανόντες ἑρπόντων παρ' ἀλλάλος ἐς ἀνδρήϊον, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται*. De beteekenis van het woord *ἀνδρεῖον* wordt verklaard door WYTT. op PLUT. Mor. p. 218. D; de aldaar aangehaalde plaats uit ARISTOTELES geeft er een denkbeeld van: *καὶ τό γε ἀρχαῖον ἐκάλουν οἱ Λάκωνες οὐ φιδίτια ἀλλ' ἀνδρεῖα, καθάπερ οἱ Κρῆτες*. De Cretensische vorm van het woord is eigenlijk, zoo als boven reeds gebleken is, *ἀνδρήϊον*. De waarschijnlijkheid der invulling wordt niet weinig verhoogd door een fragment van DOSIADAS, hetwelk ATHENAEUS IV. 143 bewaard heeft: hij bespreekt aldaar de inrigting der *ἀνδρεῖα* te *Lyttus* en voegt er o. a. bij: *κατὰ δὲ τὸν συσσιτικὸν οἶκον πρῶτον μὲν κεῖνται δύο τράπεζαι, ξενικαὶ καλούμεναι, αἷς προκαθίζουσι τῶν ξένων οἱ παρόντες*. Vervolgens zijn aan het begin van vs. 1 en 2 acht of negen letters verloren; iedere regel bevat er van 80 tot 85; met behulp nu van n. 2556 meen ik den eersten en tweeden regel aldus te mogen herstellen:

.... ἑρπό]ντων δὲ οἱ Ἱεραπυτνίοι τοῖς Λυττίοις ἐς τὰ[ἀνδρήϊα καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται, ὡσαύτως δὲ καὶ ἑρπόντων οἱ] Λυττίοι κτἑ.

Vs. 2. Het komt mij waarschijnlijk voor, dat met de uitdrukking *ἐς τὰν εὐάμερον*, welke mij onbekend is, eenig feest bedoeld wordt, even als n. 2556 in denzelfden zamenhang *τὰ ἡρωϊκά* genoemd worden. T. leest *ταν ευχμερον ταν*; welligt was

de letter ν, die hij meer heeft, in zijnen tijd nog zigtbaar. De aan het einde van dezen en aan het begin van den volgenden regel ingevulde woorden: ὁ δὲ κόσμος τῶν Ἱεραπυτνίων behoeven geene bevestiging. Er zijn nog ruim twintig letters verloren. Vs. 3. Dezelfde bepaling komt n. 2556 insgelijks voor. De locativus Λυττοῖ en Ὠλεροῖ vs. 11 kan gevoegd worden bij degene die AHRENS aanhaalt D. D. p. 227 en 366. Aangaande de beteekenis van ἀρχεῖον zie BÖCKH, p. 415. a, die het verklaart door *cosmorum curia ;* uitvoeriger is HÖCK, Creta III. p. 85. Opmerkelijk is het, dat in onze Inscriptie even min als in n. 2556 de Cretische vorm van dit woord, ἀρχήϊον, wordt gevonden, AHR. D. D. p. 192. BÖCKH p. 402. 3. Vs. 4. De vorm ἠγραμμέναν is tot nog toe onbekend. Ik weet ze alleen te vergelijken met ἐγραμμένῳ in het verbond van *Elis* en *Heraea*, n. 11, en hetgeen BÖCKH aldaar heeft aangeteekend, pag. 31. Wil men niet tot de ongerijmde verklaring van den Abt zijne toevlugt nemen, die het volgende zegt: »ηγραμμεναν pro γεγραμμεναν, ε verso »in η et deiecta consona, ut solent quaedam verba, quae »inchoant a muta et liquida," dan weet ik er niets op, dan te denken aan ἠγγραμμέναν, hetwelk welligt zou kunnen verdedigd worden met πεπρωγγύευκα, *Tab. Heracl.* I. 117, alwaar insgelijks in een met eene praepositie zamengesteld werkwoord gene de reduplicatie heeft. Doch dit is meer dan onzeker. Ἕκαϛος met den pluralis is in deze Inscriptt. zeer gewoon, zie BÖCKH p. 406. a. Vs. 5. De bedreigde straffen worden overal in ϛατῆρες uitgedrukt; zie n. 2554. 40, 2556. 33, 45, 72. Een zilveren stater is gelijk vier drachmen. Vs. 6. Voorbeelden van eene dergelijke bepaling vindt men bij OSANN, Syll. Inscr. p. 390, BÖCKH op n. 2485 en in de vorige Rhodische Inscriptie. Voor de vormen ἐξελέν en ἐνθέμεν vgl. AHR. t. a. p. p. 303 en 315. Bijzonder belangrijk is, dat tweemaal duidelijk op den steen te lezen staat ἔνθινον; zelfs op den afdruk met graauw papier, waarop dit woord éénmaal voorkomt, laat de Θ zich nog herkennen. Ten onregte dus heeft BÖCKH n. 2555 ἔνθινον in ἔνοινον veranderd, omdat in de onnaauwkeurige afschriften van n. 2554 tweemaal ἔνοινον staat. De beteekenis van ἔνθινον is wel onzeker, maar die van ἔνοινον laat zich niet regtvaardigen. De afleiding toch die CHISHULL maakt, en die BÖCKH p. 408. a

goedkeurt: »Etenim in foedere iurantes vino simul libaverunt, iuxta Homericum Odyss. τ. 288" is ongerijmd; wanneer toch het met ἔνοινον verbonden ἔνορκον beteekent: waartoe men door een eed gehouden is, dan moet volgens de analogie ἔνοινος beteekenen: waartoe men door den wijn gehouden is; doch deze beteekenis mist alle waarschijnlijkheid. Vs. 7. In de gelijkluidende plaats n. 2555. 10 staat in de afschriften ἐγράψαιμεν, waarvoor Böckh leest ἐπιγράψαιμεν; niets is zekerder dan dat er, gelijk in onze Inscriptie, moet gelezen worden ἐγγράψαιμεν. Werd de steen terug gevonden en bleek het dat er inderdaad stond ἐγράψαιμεν, dan zou dit het vermoeden, dat ik bij vs. 4 heb geuit, belangrijk versterken. De bepaling die vervolgens voorkomt, εἰ δέ τί κα κτἑ. vindt men ook n. 2556. 52 en in het verbond der Romeinen en Latijnen, Dion. Hal. A. R. VI. 95. Hij wien de uitdrukking κατὰ τὸ τέλος vreemd is, vindt de explicatie in de eerstgenoemde plaats: κατὰ τὸς ἄνδρας τὸς ἑρπόντας, d. i. naar evenredigheid van het getal der door beide steden uitgezonden manschappen. Vs. 8. Eene bepaling, die uit den aard der zaak in verbonden zeer gewoon is. Zoo bepalen b. v. Hannibal en Philippus hetzelfde ten aanzien der Romeinen, Polyb. VII. 9. Vs. 9. De vorm ἐχφερέσθαι in plaats van ἐκφέρεσθαι is vrij zeldzaam. Zie Böckh p. 402. a. Ahr. D. D. p. 358. Vreemd schijnt εἰρήναν, waar men stellig εἰράναν zou verwacht hebben, zie Ahr. D. D. p. 134. Welligt heeft dus Böckh n. 2558. 11 al te haastig den Dorischen vorm hersteld. Τιθέσθαι is hetgeen men gewoonlijk ποιεῖσθαι noemt. Vs. 10. διαπολεμόντων en συμπολεμόντες zijn de niet onbekende Cretische vormen voor διαπολεμούντων en συμπολεμοῦντες. Ik maak deze opmerking alleen, opdat men zich hier niet te onpas het oude Atheensche alphabet herinnere. Διαπολεμεῖν beteekent den oorlog ten einde brengen. Vs. 11. Het stellen van *drie* ϛῆλαι was bekend, doch dit is het eenige mij bekende voorbeeld dat er *vijf* werden opgerigt. Evenzoo schijnt het zonder voorbeeld te zijn, dat deze Inscriptie den eed van *beide* staten volledig opgeeft; n. 2554 vergenoegt zich met een: Ὅρκος Ὀλοντίων ὁ αὐτός. Al deze voorzorgen en de zorgvuldig uitgewerkte eeden herinneren onwillekeurig aan het Κρῆτες ἀεὶ ψεῦϛαι. De eerste ϛήλη moet worden opgerigt te *Olerus*, eene stad digt bij *Hierapytna* gelegen. Er waren aldaar

tempels van Artemis en Athene. Vgl. Höck Cret. I. 17. Steph. Byz. in v. De andere, τὰν δέ, moet worden opgerigt in den tempel van Apollo te *Hierapytna*. Dit moet de steen geweest zijn, dien wij thans nog bezitten. Nu komt in het verbond met *Magnesia*, dat ik straks zal meêdeelen, voor, dat de ϛήλη moet worden opgerigt in den tempel van Athene Polias. Daar dit verbond klaarblijkelijk jonger is, blijft er, dunkt mij, niets anders over dan aan te nemen, dat de steen naar dezen tempel is overgebragt, toen men rekende dat met de verwoesting van *Lyttus* het verbond vernietigd was. Dit stond aan de Hierapytniërs vrij, want de Rhodiërs hadden hen aan geene bepalingen dien aangaande gebonden. Verder staat er ἐν Ἀπόλλωνι, ἐν Ἀθαναίᾳ; even zoo als bij Thuc. V. 23: παρ' Ἀθηνᾷ, παρ' Ἀπόλλωνι. Vs. 13. Op den steen staat ΤΩ....... I. Prof. Cobet deelt mede dat er 7 of 8 letters verloren zijn gegaan, en dat er dus niets ingevuld kan worden als Ἀσκλαπιῶ. Eigenlijk zal er gestaan hebben Ἀσκλαπιῷ; eene zeer gewone fout der steenhouwers. Zoo zegt Prof. Cobet in het verbond van *Allaria*, n. 2557. 23, gezien te hebben: τῷ Ἀπόλλωνος.

Men zal mij thans, hoop ik, eene kleine uitwijding aangaande n. 2555 veroorloven. Men herinnert zich, dat naar ik gezegd heb, deze Inscriptie het verbond bevat van *Hierapytna* met eene harer coloniën. Al dadelijk ziet men, dat de taal van deze Inscriptie met de onze de grootste gelijkheid aanbiedt; doch ook vorm en inhoud doen haar als een stuk van denzelfden tijd als onze Inscriptie erkennen. Wij kunnen intusschen verder gaan. Vs. 3 dezer Inscriptie leest men aldus:

ἀγγραψάντων
ἐς] ϛάλας λιθίνας τρεῖς κα[ὶ
τὰν μὲν θέντων οἱ Ἱεραπυτνίοι ἐν τῷ ἱερῷ τᾶς Ἀθανα[ί
ας τᾶς Πολιάδος, τὰν]δὲ ἄλλαν οἱ κατοικόντες Ἱεραπυτνίοι
ἐν τῷ ἱερῷ τῶ Ἀσκλαπιῶ, τὰν δὲ τρίταν κοινᾷ
ἐν τῷ ἱερῷ τᾶς Ἀθαναίας.

Aan het begin van vs. 7 schijnen negen, aan dat van vs. 8 vijf of zes letters te ontbreken, ofschoon ik erken dat hierop niet veel te rekenen valt. Aan het einde van vs. 7 las ik met onze Inscr. liever κοινάν. Wanneer men zich nu herinnert, wat ik bij de vorige gelegenheid over de ligging van den tempel van Asklapios in de

haven van *Gortyne* heb gezegd, en hiermede in verband brengt, dat het verbond met *Lyttus* in den tempel te *Gortyne* moest worden geplaatst, en dat hiervan ook een exemplaar moest worden opgerigt in den tempel van ATHENE te *Lyttus*, dan krijgt het vermoeden waarschijnlijkheid dat deze Inscr. aldus moet worden aangevuld:

ἐν Γόρτυνι]ἐν τῷ ἱερῷ τῶ Ἀσκλαπιῶ, τὰν δὲ τρίταν κοινὰ[ν
Λυττοῖ]ἐν τῷ ἱερῷ τᾶς Ἀθαναίας,

een vermoeden, waarvan het eerste gedeelte reeds bij BÖCKH is opgekomen, die evenwel onze Inscr. miste om er eenigen graad van waarschijnlijkheid aan te kunnen bijzetten. Is deze conjectuur gegrond, dan valt, even als de verbonden met *Rhodus* en *Lyttus*, ook dit verbond in het jaar 220 voor CHRISTUS. Ik wil er nog dit bijvoegen, om mijn gevoelen te versterken: reeds CHISHULL had in de ongenoemde colonie *Gortyne* willen zien, welk gevoelen BÖCKH, als zonder bewijs nedergeschreven, te regt verwierp. Thans verschijnt intusschen de plaats, waarop CHISHULL zich met zwakken grond beriep, in een ander licht. In het verbond van *Hierapytna* met *Priansus*, n. 2556, staat o. a. dit: [ἐμμενόν]τες ἐν ταῖς προϋπαρχώσαις ϛάλαις ἰδίᾳ τε[θείσαις] Γορτυνίοις καὶ Ἱεραπυτνίοις κτέ. Er blijkt dus hieruit, dat dit verbond, hetwelk zich op het boven behandelde beroept, jonger moet zijn, maar de juiste tijd blijft onbekend; het gevoelen van BÖCKH, die het stuk op het einde der derde eeuw voor CHRISTUS plaatst, is dus niet onwaarschijnlijk.

Vs. 13. Gelijk ik boven reeds zeide, bieden de volgende eeden de grootste overeenkomst met n. 2555 aan. Dergelijke vindt men hier en daar meer; opmerkelijk ter vergelijking zijn n. 1688 en n. 5367. Zie ook HÖCK Cret. III. p. 141 vlgg. Men lette op Ζῆνα, waar men Ζᾶνα verwachten zou. Dit geeft aanleiding tot eene emendatie op n. 2555. 11, alwaar door BÖCKH tweemaal Ζᾶνα is uitgegeven. De eerste maal geven de afschriften TANA, hetwelk men te zekerder in Ζῆνα veranderen mag, daar zij ook vs. 7 tusschen Ἀσκληπιῶ en Ἀσκλαπιῶ verdeeld zijn. De tweede keer zijn alle afschriften bedorven, doch met eene eenvoudige conjectuur kan de ware lezing hersteld worden: URSINUS heeft ΚΑΠΝΙ; verbindt men de letters op eene wijze, die men in druk moeijelijk kan terug geven, maar die

ieder ligt vinden kan, dan ontstaat er καὶ Ζῆνα; nog veel nader komt hier bij, zoo als Böckh leest, KAHINA. Ζεὺς Ὁράτριος is behalve de beide plaatsen, waar hij hier voorkomt, alleen uit n. 2555. 11 bekend. Daar intusschen ook hier tot tweemaal toe duidelijk Ὁράτριος staat, zijn alle conjecturen, die men op dit woord gemaakt heeft, verkeerd. Athene Oleria werd te *Hierapytna* vereerd; zie Steph. Byz. v. Ὤλερος. Ζεὺς Μοννίτιος is mij volstrekt onbekend. Vs. 14. Apollo wordt hier en vs. 20 duidelijk Πύτιος genoemd, niet Πύθιος. Dat dit geene fout van den steenhouwer maar eene eigenaardigheid van het Cretische dialekt moet zijn geweest, wordt vrij waarschijnlijk uit n. 1534, welke Inscriptie, te *Megalopolis* gevonden, insgelijks tweemaal Πύτιος geeft. Te regt zag Böckh dus hierin eene bijzonderheid van het Arkadische dialekt. Anders Ahrens Dial. Aeol. p. 231. Vs. 15. Voor het eerst hebben wij hier den eigenlijk Cretischen Acc. plur. 2 decl. θεός. Vs. 16. Böckh leest n. 2555. 16 met Cornelius en Victorius καὶ δὴ τὸν αὐτόν κτέ. Welligt moet dit δή, hetwelk de andere afschriften niet hebben, naar het voorbeeld van onze Inscr. geschrapt worden. Πολεμήσω ἀπὸ χώρας wordt door Böckh p. 406. b. verklaard: *bellum geram etiam extra patrium solum.* Het adverbium υἶ voor οἷ is onbekend, doch daar het tweemaal voorkomt aan geenen twijfel onderworpen. Men kan hiermede vergelijken de Aeolische adverbia op υι, zoo als μέσυι, τυῖδε, ἄλλυι en bij Sappho: Ἀλλὰ τυῖδ' ἔλθ'; doch het is vooral de volgende aanteekening van Hesychius, die thans bevestigd wordt, zie Ahr. D. D. p. 364: τυῖ· (dit komt mij waarschijnlijker voor, niet τύϊ) ὧδε· Κρῆτες. De advv. υἶ, τυῖ, slaan dus op elkander terug als *waarheen* en *hierheen*. Ik wil niet beslissen of n. 2555. 18 insgelijks υἶ moet gelezen worden; 't is althans niet onwaarschijnlijk. Ook in het volgende verbond vs. 16 komt dit woord voor. Vs. 17. Höck Cret. III. p. 477 vertaalt τὸ δίκαιον δώσω: *der richterlichen Aufforderung will ich mich fügen;* onjuist, zoo als men uit het verbond met *Magnesia* kan zien, alwaar de beteekenis niet twijfelachtig is. De schrijfwijze συνκειμένοις voor συγκειμένοις, de vormen ἐπιορκόντι voor ἐπιορκοῦντι, ἦμεν voor εἶναι, ἐμμανίας voor ἐμμανεῖς, εὐορκῶσι voor εὐορκοῦσι behoeven alleen te worden aangewezen. Vs. 19. Dit is inderdaad hetgeen op den steen te lezen staat: πολ- λλά. De andere eed,

die mutatis mutandis woordelijk overeenkomt, behoeft verder geene verklaring.

III.

Het verbond van *Hierapytna* met *Magnesia* luidt aldus:

Θ]εός·

Ἔδοξεν Ἱαραπυτνίων τοῖς Κόσμοις [τοῖς σὺν Ἀλεξάνδρῳ] καὶ [τᾷ] πόλι, Μαγνήτων ἀποςηλάντων
πρεσβευτὰς Θεόδοτον Ἀντιόχω καὶ Ἀριςόμαχον Ἀριςοκλέος καὶ ἀ-
νανεωμένων τὰν πατρίαν οἰκειότατα καὶ Φιλίαν καὶ ἀξιώντων τα γεγρ-
αμμένα παρ' αὐτοῖς Κρησὶν τίμια, καὶ παρ' ἁμῖν ἀναγραΦῆμεν κατὰ τὰ αὐτὰ Μά-
γν]ησι καὶ θέμεν ἐν ἱαρῷ, ἀγαθᾷ τύχᾳ καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ Ἱαραπυτνίων καὶ Μαγνήτων, ἀν-
αγράψαι] τὸς κόσμος ἐς ςάλαν λιθίναν Μάγνησιν ἀτέλειαν καὶ προεδρίαν κ[αὶ ἐπι-
γαμίαν] καὶ ἔνκτησιν καὶ θείων καὶ ἀνθρωπίνων μετοχὰν καὶ ἐσαγωγὰν κ[αὶ ἐξ-
αγωγὰν] ὑπάρχεν κατὰ τὰ ἀρχαῖα καὶ θέμεν τὰν ςάλαν ἐν τῷ ἱαρῷ [τᾶς
Ἀθαναίας τᾶς Πολιάδος. Εἰ δέ τίς κα ἀδικηθῇ Μάγνης ἐν Ἱαραπύτνᾳ [δό-
μεν αὐτῷ τὸ δίκαιον, καθάπερ καὶ τοῖς προξένοις. ἐπαινέσαι δὲ Μαγν[ή-
τας] διότι διαΦυλάσσοντι τὰ παρδεδομένα ὑπὸ τῶν προγόνων καὶ ἐπιπλέο[ν αὔ-
ξοντι καὶ τὸς πρεσβευτὰς, ὅτι οἰκηΐως καὶ Φιλοτίμως διελέχθεν καὶ παρ[εκαλέ-
σαν ἀξίως Μαγνήτων καὶ Ἱαραπυτνίων, καλέσαι τε τὸς πρεσβευτὰς[ἐς πρυ-
τανήϊον, καὶ δόμεν αὐτοῖς ξένια ἀργυρίω μνᾶν, καὶ παρπέμψαι μετ' ἀ[σΦα-
λείας, υἷ κα βωλῶνται. οἱ Κόσμοι πάντες ἐπεςάτον.

De Magneten, een volk uit *Thessalië*, waren eerst naar *Delphi*, toen naar *Creta* getrokken, en hadden aldaar de stad *Ma-*

gnesia gesticht. Zij hadden intusschen dit eiland reeds lang verlaten, waren naar *Azie* overgestoken en hadden aldaar *Magnesia* aan den *Maeander* gebouwd. Uitvoeriger wordt hunne geschiedenis behandeld bij HÖCK II. 409—415, waarbij gevoegd moet worden hetgeen BÖCKH op n. 2910 aanteekent; volgens de invulling van dezen waren zij de eerste Grieken, die naar *Azie* waren overgestoken. Zie verder zijne aanteekeningen op n. 2914 en n. 3137. 94, over het verplaatsen der stad naar *Leucophrys.*

De inwoners van *Hierapytna* sluiten dus hier met deze Aziatische Grieken een verbond. Men zou kunnen denken aan Magnesiërs, die op *Creta* waren achter gebleven, zoo niet reeds PLATO hunne stad als verlaten opgaf.

Moeijelijker is het, den tijd waarop dit verbond gesloten is met eenige waarschijnlijkheid te bepalen. Zeker is dit stuk jonger dan de beide vorigen, hetwelk blijkt uit de plaats die het op den steen inneemt, *onder* het verbond met *Lyttus.* Verder kan ik alleen eene onderstelling geven, die ik laat voor wat zij is. Het was den Magnesiërs niet om een verbond met *Hierapytna* alléén te doen, maar zij zochten evenzeer verbonden met andere steden van *Creta;* op de gesloten verbonden doelt vs. 5, op degene die zij nog wilden sluiten vs. 15. Iets dergelijks zullen de Magnesiërs wel niet ondernomen hebben, tenzij de rust op *Creta* hersteld was, want waartoe met de eene stad ongevraagd vriendschapsbetrekkingen aanknoopen, zoo men dien ten gevolge met de andere stad in onmin komt? Lang zal dit evenwel nog niet geweest zijn; dit vermoed ik althans uit het vs. 15 bijgevoegde *μετ' ἀσφαλείας.* Eindelijk, zou ik denken, moeten de Magnesiërs toch wel eenig bepaald voordeel op het oog hebben gehad; waartoe anders al die moeite, om eene reeds lang afgebroken betrekking met *Creta* te hernieuwen? Zij kunnen niet ligt iets anders beoogd hebben dan zich vrij te waren tegen de zeerooverij der Cretensers. Vergelijken wij de geschiedenis, dan vinden wij, dat volgens HÖCK Cret. III. p. 468, uit POLYB. VII. 12, sedert het jaar 216 vrede onder de Cretensers was, die zich aan PHILIPPUS hadden aangesloten. Deze vrede was intusschen van geen langen duur, want reeds 201 is er volgens PAUS. Arcad. 49 weder burgeroorlog. Nu sloot in dien tusschentijd, nam. 205, de beruchte NABIS met de Cretensers een verbond tot ge-

meenschappelijken zeeroof. Dit verhaalt POLYB. XIII. 8. Het is niet onmogelijk dat de Magnesiërs zich door het hunne eenige bescherming voor hunnen handel trachtten te verschaffen. Ik erken intusschen gaarne, dat dit alles ver van uitgemaakt is.

Vs. 1. Op den steen staat duidelijk *εός*, niet *θεός*, gelijk Prof. COBET uitdrukkelijk opgeeft. Er kan intusschen aan de juistheid der invulling niet getwijfeld worden. Omtrent deze en dergelijke opschriften zie FRANZ Elem. Ep.; een voorbeeld als het onze vindt men in n. 1574. Verder kan men vergelijken n. 10 en n. 2556, waar ook de eerste letter, in de eerste Inscr. eene *τ*, in de andere de *θ* van *θεός*, schijnt te ontbreken. De woorden *τοῖς σὺν Ἀλεξάνδρῳ* waren door den steenhouwer vergeten en zijn er later door hem boven geschreven. Men weet dat in de steden van *Creta* een der *κόσμοι* den naam aan het jaar gaf. Deze verklaring ben ik verschuldigd aan LE BAS, dien ik thans noem, omdat hij gelijk heeft, om van hem te kunnen zwijgen, als zijne onvolkomen hulpmiddelen hem hebben doen dwalen. Verder staat op den steen eigenlijk *καὶ πόλι*; later heeft de steenhouwer tusschen beide woorden eene groote T ingevoegd, waarmede hij natuurlijk wilde te kennen geven dat hij het lidwoord vergeten had. Juist dezelfde formule vindt men o. a. ook n. 2557: Ἀλλαριωτᾶν οἱ Κόσμοι καὶ ἁ πόλις en op vele andere plaatsen. Vs. 2. Het loopt terstond in het oog, dat deze Inscriptie in een geheel ander dialekt is geschreven als de beide vorigen. Het Dorisch is veel strenger, en ofschoon ik de oorzaak hiervan niet weet op te geven, volgt hieruit althans zóóveel met zekerheid, dat de Inscriptie niet uit denzelfden tijd als de beide andere, dus jonger is. Men kan alleen de gissing wagen, dat de Hierapytniërs dit stuk in een *verouderd* dialekt hebben willen schrijven, omdat er hier spraak was van de verbindtenis die *in oude tijden* tusschen *Magnesia* en *Creta* had bestaan. Het onderscheid toch is te groot, om het met eenige waarschijnlijkheid op rekening van den steenhouwer te schuiven. Zien wij de Inscr. in bijzonderheden. Ἱαραπυτνίων. De vorm *ἱαρός* voor *ἱερός* was bekend, AHR. D. D. p. 115, doch kwam tot nog toe op de Cretische Inscripties niet voor. Πόλι voor *πόλει* komt slechts voor in het strenge Dorisch, AHR. D. D. p. 231; *ἀποςηλάντων* voor *ἀποςειλάντων* is het tweede voorbeeld van dien aard.

doch wordt door de analogie bewezen, Ahr. D. D. p. 158. Vs. 3. De vorm πρεσβευτάς komt ook voor n. 2557. b. 'Αντιόχω voor 'Αντιόχου is de echt Dorische vorm, Ahr. D. D. p. 227, even als 'Αριςοκλέος voor 'Αριςοκλέους, zie denzelfden p. 235. Vs. 4. Nagenoeg dezelfde formule in n. 2557. b. 5.; zoo ook wordt het ἀγαθᾷ τύχᾳ op gelijke wijze in deze Inscriptie geplaatst vs. 9. 'Αναγραφῆμεν voor ἀναγραφῆναι kan vergeleken worden met διακομισθῆμεν in de Rhodische Inscriptie. Vs. 6. 'Αγαθᾷ τύχᾳ καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ, zie n. 2556. init. Vs. 7. De invulling ἀν[αγράψαι] behoeft geene verdediging. Het geven van ἀτέλεια met de bijvoeging van ὧν ἂν εἰςάγωσι καὶ ἐξάγωσι is onder verbondene staten eene gewone bepaling. Zie n. 2556. 23 en 2558; alwaar Böckhs conjectuur, die Ahrens D. D. p. 155 afkeurt, welligt ontleend is aan n. 2056; Nieb. Röm. Gesch. II. p. 56 behandelt deze en dergelijke bepalingen uitvoerig. De προεδρία, die anders aan de πρόξενοι gegeven wordt, zie n. 1793, 1842, 2053 c., 2056, 2330, 2333, 2558, wordt hier aan alle burgers van *Magnesia* toegestaan. Vs. 8. De Abt vult in προεδρίαν καὶ ἰσοπολιτείαν; doch Prof. Cobet teekent aan, dat op het einde van vs. 7 slechts vier en aan het begin van den volgenden althans niet meer dan zeven letters ontbreken, en leest dus ἐπιγαμίαν met n. 2556. 13, alwaar intusschen ἐπιγαμίας staat. Ἔνκτησις voor ἔγκτησις is goed Dorisch; niet gelijk men oppervlakkig denken zou ἔγκτασις, zie Ahr. D. D. p. 131. Op den steen staat duidelijk θείων niet θεΐων zooals n. 2554. 27 en n. 2557. b. 19 in dezelfde formule. Vs. 9. Omtrent de invulling ἐξαγωγάν kan geen twijfel bestaan. 'Υπάρχεν voor ὑπάρχειν is bekend. Vs. 10. 'Αθαναίας is volgens n. 2556. 80. Vs. 11. Even als in het vorige verbond, καὶ τὸ δίκαιον δώσω. Uit hetgeen boven bij vs. 7 is aangehaald kan men zien welke eerbewijzen gewoonlijk aan de πρόξενοι werden gegeven. 'Επαινέσαι κτέ.; dezelfde formule als in n. 2557. b. 10. Vs. 12. De apokope παρδεδομένα voor παραδεδομένα en vs. 15 παρπέμψαι voor παραπέμψαι vindt men enkele malen in de Cretische Inscriptt. Zie Ahr. D. D. p. 355. Vs. 13. De diaeresis in οἰκηΐως en πρυτανηΐον kennen wij reeds uit de vorige Inscriptie. De Aor. I. διελέχθεν voor διελέγεν, en dit voor διελέγησαν is tot nog toe zonder voorbeeld, vgl. Ahr. D. D. p. 317. Vs. 16. βωλέσθαι voor βούλεσθαι, zie Ahr. D. D. p. 160. Eindelijk

is ἐπεςάτον Cretisch voor ἐπεςάτουν. Het is ten slotte niet onbelangrijk, hierbij te voegen, dat Prof. COBET al de bovenstaande invullingen met den steen vergeleken heeft.

III.

IV—VII. VIER TEIO-CRETISCHE VERBONDEN.

In het werk van den Italiaan komen bovendien de afschriften van vier Cretische Inscripties voor, van welker afkomst mij verder niets bekend is, dan dat hij de afschriften van een' zijner vrienden, die Professor in het Grieksch te *Pisa* was, ontvangen heeft. Ofschoon nu deze afschriften zeer onvolledig zijn en de blijken dragen van de ongeschiktheid van dezen geleerde voor dien arbeid, ziet men toch ligt, dat zij verbonden bevatten van *Teos*, eene stad op de kust van *Klein-Azië*, met verschillende steden met *Creta*. CHISHULL heeft reeds twaalf van dien aard bekend gemaakt, welke kunnen dienen om deze vier nieuwe te herstellen, daar sommige bijna woordelijk overeenkomen. Op deze wijze is het niet moeijelijk den *zin* bijna overal te herstellen; doch men stuit hierbij op ééne zwarigheid: de afschriften der boven genoemde twaalf Inscripties bij BÖCKH n. 3047—3058 zijn alles behalve naauwkeurig; en hierbij komt nog dat zij, te *Teos* opgerigt, in steen gesneden zijn door iemand die het Dorisch niet verstond, waardoor men Cretische en gewone vormen op de wonderlijkste wijze naast elkander vindt. Vgl. AHR. D. D. p. 16. BÖCKH C. I. G. II. p. 401. Daar het nu in de slechte afschriften des Italiaans dikwerf reeds onzeker is welke vorm moet gekozen worden, begrijpt men dat de onzekerheid bij invullingen nog veel grooter wordt. Ik heb mij hierbij tot regel gesteld, den Cretischen vorm te verkiezen als alles gelijk stond, daar willekeur toch nooit raadzaam wezen zou. Deze invullingen zijn grootendeels door Prof. COBET gemaakt, doch bij het bewerken ben ik in staat geweest hier en daar eene plaats in te vullen, welke open gelaten was; eene afzonderlijke vermelding komt mij onnoodig voor, alleen heb ik mij gewacht den eersten persoon te gebruiken, wanneer de invulling of de lezing niet van mij was. Onze Italiaansche Professor heeft den steen zeker wel in Italië gezien: welligt komt hij dus te eeni-

ger tijd nog te voorschijn; het is toch waarschijnlijk, dat even als enkele der Inscriptt. van CHISHULL, ook deze vier op éénen steen stonden, waarvan het bovenste gedeelte verloren was, zoodat van de vier Inscripties die naast elkander stonden slechts het slot nog over was. Eindelijk behooren deze Inscripties volgens BÖCKHS aanteekening op n. 3045 tot omstreeks het jaar 193 voor CHR. Gaan wij thans tot de Inscripties zelve over. Van de eerste hebben wij het volgende afschrift:

IV.

. . . .
καιτασχορασ
νατονιβουκεπιτα . . ψομενουδενιαδικενεκτασ
υμαιχοραιταντα . . διαναρμοστανεωσανδι
ακαθεξιομενυυντεκαιειστολοιπονχρονον
παυταειδετ . . . . . δωνωρμωμενωνεξεια . .
πυτνασ . . . . κατηιωνηκο . . ιαιηιδι
αισξι . . . . ομενοδ . . . . . επιαα
θεσθαικαι . . . . ονκαιρ . . . .
καaγηιοιδ . . . . οκαεν . . . .
ναγκαζοντωναποδιδομεντοσεχοντασ . . . .
σοντεσκαιανυποδικοιπασαστα μιασερρωσθε.

Dit stuk moet dunkt mij als volgt gelezen worden. Ik zal hierbij de gebruikelijke teekens, ter aanduiding van hetgeen overgeleverd en hetgeen ingevuld is, weglaten, en aan het einde van iederen regel het aantal letters aanduiden, opdat men des te gemakkelijker over de juistheid der invullingen zal kunnen oordeelen.

ʽΙΑΡΑΠΥΤΝΙΩΝ.

. . . .
τάν τε καθιέρωσιν τῷ Διονύσῳ τᾶς τε πόλιος
καὶ τᾶς χώρας ὑμῶν δίδομεν καὶ ἐφ' ὅσον κα ἁμῖν δυ- 39.
νατὸν ᾖ οὐκ ἐπιτράψομεν οὐδένα ἀδικὲν ἐκ τᾶς 38.
ὑμᾶς χώρας, τάν τε φιλίαν ἁρμοςὰν ἐῶσαν δι- 35.
ακαθεξίομεν νῦν τε καὶ εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον 37.
πάντα· εἰ δέ τινές κα τῶν ὁρμιομένων ἐξ ʽΙαρα- 35.
πύτνας ἀδικήσωντί τινα Τηΐων ἢ κοινᾷ ἢ ἰδί- 36.

ᾳ, ἐξέςω τῷ παραγενομένῳ Τηΐων ἐπιλα- 34.
βέσθαι καὶ τῶν σωμάτων καὶ χρημάτων, εἴ τίς 35.
κα ἄγῃ. οἱ δὲ Κόσμοι οἱ τόκ' ἀεὶ κοσμιόντες ἐπα- 37.
ναγκαζόντων ἀποδιδόμεν τὸς ἐχόντας, ἀζαμίοι 38.
ἐόντες καὶ ἀνυποδίκοι πάσας ζαμίας. ἔρρωσθε. 37.

Even als de twaalf andere hadden zeker ook deze vier Inscriptt. haar opschrift, hetwelk ik er heb bijgevoegd. Ik schrijf Ἱαραπυτνίων, niet Ἱεραπυτνίων, om vs. 6, alwaar *deze* vorm in ειαπυτ..νας schijnt bedorven te zijn. Vs. 1 en 2 heb ik aldus ingevuld uit n. 3048. 30: dergelijke uitdrukkingen komen nagenoeg in al deze Inscriptt. voor. Het νατονιβ van vs. 3 ligt niet ver van νατὸν ᾖ; daarom verkiest Prof. COBET deze uitdrukking boven het anders gewone ἐφ' ὅσον κα ἔωμεν δυνατοί, zie n. 3048. 32, 3052. 27, 3058. 12 en VII. 2. De vorm ἐπιτράψομεν vindt men ook n. 2555. 21: ἐπιτραψῶ; den uitgang zijn wij aan den steenhouwer verschuldigd, zie AHR. D. D. p. 288. Οὐδένα voor Οὐδένι spreekt van zelf. Den vorm ἀδικέν vindt men bij AHR. D. D. p. 177. Vs. 4 is belangrijk omdat υμαιχοραι wel niet anders gelezen kan worden als ὑμᾶς χώρας, en dit pronomen ὑμός voor ὑμέτερος, hetwelk tot nog toe alleen steunde op het gezag van APOLLONIUS, thans bewezen schijnt te zijn, zie AHR. D. D. p. 263. De formule τάν τε φιλίαν κτέ. komt overigens in deze zestien Inscriptt. niet voor. Ἐῶσαν voor οὖσαν staat ook n. 2556, vgl. AHR. D. D. p. 323. Vs. 5. Den vorm διακαθεξίομεν voor διακαθέξομεν vindt men verklaard bij AHR. p. 209. Uitdrukkingen als νῦν τε καὶ εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον πάντα vindt men zeer dikwijls, b. v. n. 3051. 19. Vs. 6. Deze formule vindt men ook n. 3048, 3049 en 3058. De noodzakelijkheid van het herstellen van den Cretischen vorm is niet twijfelachtig. Vs. 7. Even zoo moet hier de Cretische vorm ἀδικήσωντι staan, vgl. n. 3048 en 3058, niet met n. 3049 de gewone ἀδικήσωσι. Vs. 8 en 9 zijn even zeker als wanneer zij ons geheel waren overgeleverd; het is niet noodig aan te toonen, hoe de wàre lezing in het slechte afschrift bedorven is. Slechts over één punt kan men twijfelen, of namelijk ook met n. 3058 moet gelezen worden καὶ σωμάτων, doch de overeenkomst met n. 3047 en n. 3048 en het aantal letters pleiten voor καὶ τῶν σωμάτων. Ook het vervolg keert te dikwijls terug om twijfelachtig te zijn: alleen het dialekt geeft

eenige zwarigheid, daar de andere Inscriptt. in dit opzigt dikwijls verschillen. Bovenstaande invullingen volgens n. 3049 en n. 3058. Vs. 11 houdt het afschrift zich nader aan het Cretisch dan de drie boven genoemde Inscriptt., welke alle *τοὺς ἐχόντας* bieden, terwijl de onze *τὸς ἐχόντας* heeft. Men vindt dezen vorm slechts enkele malen in onze Inscriptt.; zoo b. v. n. 3052. 35 *προξένος* voor *προξένους*. Ook in den volgenden regel heeft deze Inscriptie eene eigenaardigheid van het Cretische dialekt behouden, welke in de overige verdwenen is, nam. *ἐόντες*. Het *ἔρρωσθε* aan het slot vindt men ook bij n. 2557, 3050 en 3052. Wat eindelijk de beteekenis van de formule *εἰ δέ τινες κτέ.* is, kan voldoende gezien worden uit Böckhs aanteekening op n. 3048: »Τῷ *παραγενομένῳ* videtur de eo esse, qui *Istrone* (*Hie-»rapytnae*) deprehenderit delinquentem; nam *παραγενέσθαι* re-»fertur fere ad locum, ubi decretum factum est, ut n. 3049, »3051 init. Ad *ἀποδιδόμεν* supple *αὐτά*. Nempe cosmi, post-»quam causa ad ipsos delata est, eum, qui erepta actori bona »habeat, cogere debent ut reddat, si ea non sponte dimiserit »*τῷ ἐπιλαβομένῳ*."

V.

De tweede dezer Inscripties luidt in het afschrift van den Italiaan als volgt:

καιτουτινα . . . .
. . . . *σομεθακαι* . *παινωμεναιουικ* . . . .
ξωςκαικαταξιωσ . . . *εο* . . . . *εστακαστ*.
. . . *κενωνκαιπαρα* . . . . *καιτι* . . . .
τωιθεωικαιτη . . . . *μνκαι* . . . . .
. . . *ιεμενασυλονκυντεκαιει*. . . . .
πανтακαιπειρ . . *ωμεναειτινοσαγαθωπαραιτι* . .
μινθεσθαιτωιδαμωικαι . . *οιναικαιιδιαισανδετι*
νεσαγωντιθηιοσητοισκαταικοντασπ . . *αυγοι* .
οικοσμοικαιαλασοβουλομενοσαπτεραιων . . .
ιωναφελομενοικαιαποδιδοντεσ . . . .
υοιςκυριοιστωνεψηφιστ . . . .
βορθιωμηνοσδυκτινναιο . . . .

Ingevuld luidt dit fragment ongeveer aldus:

ΑΠΤΕΡΑΙΩΝ.

. . . .
καιτουτινα . . . . καὶ τὸν ὑμῶν δᾶμον
ἀσπαζόμεθα καὶ ἐπαινίομεν διότι καλῶς καὶ ἐνδό- 40.
ξως καὶ καταξίως τῶ θεῶ διεξάγοντι ἐς τὰ ἕκαστα. 39.
ἕνεκεν ὧν καὶ παρ' ἁμίων τὰ σεμνὰ καὶ τίμια διδόται 41.
τῷ θεῷ καὶ Τηΐοις καὶ τάν τε πόλιν αὐτῶν καὶ τὰν χώ- 42.
ραν ἔμεν ἄσυλον νῦν τε καὶ εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον 39.
πάντα καὶ πειρασόμεθα ἀεί τινος ἀγαθῶ παραιτίοι 41.
γινέσθαι τῷ δάμῳ καὶ κοινᾷ καὶ ἰδίᾳ. ἐὰν δέ τι- 40.
νες ἄγωντι Τηΐος ἢ τὸς κατοικόντας παρ' αὐτοῖς, 38.
οἱ κόσμοι καὶ πᾶς ὁ βουλόμενος Ἀπτεραίων ἢ Τη- 37.
ΐων ἀφελομένοι καὶ ἀποδιδόντες ἀνυποδίκοι 37.
τοῖς κυρίοις ἔστων. ἐψηφίςαι ἐπὶ δαμιουργῶ 37.
Βορθίω μηνὸς Δικτυνναίω . . . .

Omtrent de stad *Aptera* kan men vergelijken Höck Creta I. 25. Zij wordt ook *Ἀπτάρα* genoemd, Ahr. D. D. p. 114. De invulling der vier eerste verzen is volgens n. 3047 geschied. Ik heb den Cretischen vorm *ἐπαινίομεν* verkozen, omdat de Italiaan ook in de vorige Inscriptie *ω* en *ιο* verward heeft. Hetgeen hier heet *ἐς τὰ ἕκαςα* wordt in n. 3047 afzonderlijk opgenoemd. Ik heb vervolgens *ἁμίων* geschreven, om Ahr. D. D. p. 210. Vs. 6 is aangevuld uit n. 3058. *Ἔμεν* hangt hier van *διδόται* af, even als daar van *δίδομεν*. De vorm *ἔμεν* is zeer zeldzaam, zie Ahr. D. D. p. 322. Vs. 7. Hetzelfde komt o. a. voor n. 3047 en 3048. Ook het vervolg wijkt van het gewone niet noemenswaard af. Men lette op den Cretischen Acc. plur. Vs. 10 lag het nog nader aan *ἄλλος βουλόμενος* te denken; doch ik geloof niet, dat deze invulling juist is. Vs. 12 heb ik voor *υοις* geschreven *τοῖς*; ook elders, b. v. V. 6 en VI. 2, verwisselt de Italiaan Υ en Τ. Aan meer twijfel is het slot van dezen regel onderworpen. Men zou verwachten *ἐψαφίσθη*, en aldus moet er welligt gelezen worden. *Ἐπὶ δαμιουργῶ* heb ik genomen uit het opschrift van n. 3052, alwaar Böckh de plaatsen opgeeft, waar over het ambt van dien naam gehandeld wordt. Zoo de naam *Βόρθιος*, overigens onbekend, niet bedorven is, moet hij verklaard wor-

den als Βορθαγόρας door Böckh n. 2. Hij houdt aldaar dezen naam voor Dorisch in plaats van Ὀρθαγόρας, en geeft meerdere voorbeelden, hoe vooral in het Lakonisch eene β voor woorden gezet werd, die vroeger grootendeels het Digamma hadden. Men vergelijke Βαναξίβουλος in twee latere Cretische Inscripties, n. 2572 en 2577, en verder de voorbeelden die Ahr. D. D. p. 45 geeft. De naam Δικτυνναῖος, waarvan de afleiding niet twijfelachtig is, is overigens onbekend; en dit is niet te verwonderen, want de namen der maanden waren in de verschillende steden van *Creta* verschillend, zie Höck Creta III. p. 443 vlg. De dag der maand, waarop het besluit genomen is, is verloren.

VI.

Van deze derde onzer Teio-Cretische Inscripties zijn slechts weinige letters over.

.... *ολονιασαι*
.... *γραφηνδογμα*
.... *ταιαπολλωνι*
.... *ιτηιοιεπιλαβε*
.... *καιαγηιοι*
.... *ναγκατον*
.... *μιοιιοντε*
.... *τοδετοδογμαειτ*
.... *ουδεκαταφορουτον*
.... *ενοτιοφηθενδεκαι*
πρεσγευ .... *ιαι* .. *ωσκαθεσξαται*

Daar dit stuk zich niet van den gewonen vorm verwijdert, was de aanvulling mogelijk, in dezer voege:

ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ.

. . . .
εἰ δέ τινές κα τῶν ὁρμιομένων ἐξ Ἀπολλωνίας ἀδ- 38.
ικήσωντί τινα Τηΐων παρὰ τὸ γραφὲν δόγμα 34.
περὶ τᾶς ἀσυλίας ὑπὸ τᾶς πόλιος τᾶς Ἀπολλωνι- 37.
ατῶν, ἐξέσω τῷ παραγενομένῳ Τηΐων ἐπιλαβέ- 38.
σθαι καὶ σωμάτων καὶ χρημάτων. αἴ τίς κα ἄγῃ ει 38.

δὲ κόσμοι οἱ τόκ' ἀεὶ κοσμιόντες ἐπαναγκαζόν- 37.
τῶν ἀποδιδόμεν τὸς ἐχόντας, ἀζαμίοι ἐόντες 36.
καὶ ἀνυποδίκοι. ἀναγράψαι δὲ καὶ τόδε τὸ δόγμα εἰς 41.
τὸ ἱερὸν τὸ . . . . ουδεκαταφορουτον
. . . . . ενοτι δοθῆμεν δὲ καὶ
πρειγευταῖς τὰ ξένια καθὼς καθεστάται. 35.

Daar deze Inscriptie weinig meer bevat dan de ons reeds bekende formules, kan ik kort zijn. Ik zet alleen voorop dat de verdeeling der regels min of meer willekeurig is. Het kan toch zijn dat ook aan het einde der regels letters zijn weggevallen: zoo vermoed ik dat het *καί*, aan het begin van vs. 8, op het einde van vs. 7 moet staan; doch ik heb mij gehouden aan de verdeeling van Prof. COBET. Volgens STEPH. BYZ. waren op *Creta* twee steden, die den naam *Apollonia* droegen; welk van beide hier bedoeld wordt, is onbekend. Vs. 2. De formule *παρὰ τὸ γραφὲν κτέ.* vindt men ook n. 3048, 3049 en 3058. Vs. 4. Volgens deze zelfde Inscriptt. schrijf ik Τηΐων, niet Τηΐῳ, waartoe het afschrift aanleiding geeft. Vs. 5. Het aantal letters wijst uit, dat hier even als in n. 3058 voor *σωμάτων* het lidwoord ontbrak. Vs. 8. Ook dit *ἀναγράψαι εἰς ἱερόν* vindt men in enkele dezer Inscripties, b. v. in n. 3048. Ik heb te vergeefs getracht de volgende lacune in te vullen. Ook is het mij volstrekt onbekend wat achter *ουδεκαταφορουτον* schuilen kan; welligt *δεκάτᾳ*; dan kon het eene tijdsbepaling zijn, gelijk wij er reeds gehad hebben. Vs. 11. Deze bepaling komt ook voor n. 3052. 53. Πρεῖγυς is de echt Cretische vorm voor *πρέσβυς*, vgl. AHR. D. D. p. 111.

VII.

De laatste dezer Inscripties, welke veel vollediger bewaard is, luidt als volgt:

δοξακαιτιμιακαιδιαφιλαξομεναι
ρασστωσεφοσοσκατωμενδυνατοικαιειτι
νεσεγκαθορμιζομενοιβιαννοθεναδικηζο
τιπνατηιωνηκοινηηιδιαιπχρατογραφενδο
γματασχσυλιασυποτασπολιοστασβιαννι
. ωνεζεστωτουπαραγενομενοι . ηιο . επι

λαβεσθαικαισοματωνκαιχρηματαηι . . ησκα
αγηιοιδεκοσμοιοιτοκαεικοσμιοντεσευπαναγ
καζοντωναποδιδομεντοσεχοντασαζαμι
οιεσντεσκαιανυποδικοιαναγραψαιδεκ
τοδογματοδεστοιαροντοαρεοσ.

Men leze dit fragment aldus:

BIANNIΩN.

. . . .
ἔνδοξα καὶ τίμια. καὶ συνδιαΦυλαξίομεν ἀπρο- 37.
Φασίςως ἐΦ' ὅσον κα ἔωμεν δυνατοὶ, καὶ εἴ τι- 35.
νές κα ὁρμιομένοι Βιαννόθεν ἀδικήσων- 32.
τι τινα Τηΐων ἤ κοινῇ ἤ ἰδίᾳ παρὰ τὸ γραΦὲν δό- 38.
γμα περὶ τᾶς ἀσυλίας ὑπὸ τᾶς πόλιος τᾶς Βιαννί- 38.
ων ἐξέςω τῷ παραγενομένῳ Τηΐων ἐπι- 32.
λαβέσθαι καὶ σωμάτων καὶ χρημάτων. εἴ τίς κα 36.
ἄγῃ, οἱ δὲ κόσμοι οἱ τόκ' ἀεὶ κοσμιόντες ἐπαναγ- 37.
καζόντων ἀποδιδόμεν τὸς ἐχόντας ἀζαμί- 33.
οι ἐόντες καὶ ἀνυποδίκοι. ἀναγράψαι δὲ καὶ 35.
τὸ δόγμα τόδε ἐς τὸ ἱαρὸν τῶ ῎Αρεος. 27.

Biennus of *Biannus* is eene slechts weinig bekende stad van *Creta*. Vgl. STEPH. B. in v. en HÖCK Creta I. p. 429. Ik behoef niet te herhalen, welke Inscriptt. bij de herstelling van dit stuk gediend hebben. Vs. 1: *συνδιαΦυλαξίομεν* is volgens n. 3048. 31. De schrijfwijze *κα ἔωμεν* is zeker juister dan het aldaar voorkomende *κ' ἔωμεν* of *κ' ἴωμεν* van n. 3058. 12. Vs. 4. *Κοινῇ* voor *κοινᾷ*, waarschijnlijk door de schuld van den marmorarius. Vs. 5. Achter *δόγμα* heb ik *περί* tusschengevoegd, gelijk in de andere Inscripties. Vs. 7. Men ziet dat hier even als in n. 3058 en VI het artikel voor *σωμάτων* ontbreekt.

Ik eindig met de opmerking, dat deze Inscripties bovendien nog met vrucht kunnen vergeleken worden bij n. 2350 en 2351.

Haarlem, December 1851. S. A. NABER.